Handleiding 2013

Eindtoets Basisonderwijs
Groep 8

zeker weten

Handleiding

Colofon

Toetsconstructie en inhoudsverantwoording voor alle edities
Taal: Saskia van Berkel, Inge Groenen, Charlotte Jacobs, Anke Jolink, Astrid Mols, Pauline Roumans
assistentie: Mirjam Bongers, Jifke Mulderij, Chantal Nolten
Rekenen-Wiskunde: Jan Janssen, Iris Verbruggen, Jasmijn Oude Oosterik
assistentie: Linda de Reus
Studievaardigheden: Peter Jager, Henk Notté
assistentie: Dietrich Cleijne, Tamara van Ooijen
Wereldoriëntatie: : Peter Jager, Peter Kruyssen, Henk Notté, José Thijssen, Henk Wagenaar
assistentie: Dietrich Cleijne, Tamara van Ooijen
Psychometrische en methodologische ondersteuning
Anton Béguin, Ron Engelen, Remco Feskens, Maaike Groen, Frans Kamphuis, Angela Verschoor, Anke Weekers

Redactie
Anja de Wijs

Bureauredactie
Riny Mayer

Systeemontwerp en programmering Scoringsservice
Wiel van Daal, Roel Elzinga, Errol van den Hoven, Youri Tromp

Logistiek
Oscar Abbenhuis, Huub Ammerlaan, Miriam van Brandenburg, Frank Boogers, Jan Kok

Opmaak
Service unit, MMS

Projectleider Eindtoets Basisonderwijs
Anja de Wijs

Procescoördinatie Eindtoets Basisonderwijs
Marion van Alten, Sandra van Dijk

Algemene projectleiding Cito Volgsysteem (LOVS)
Jacqueline Visser

Artikelnummer 60991

© Cito B.V. Arnhem (2013)
Niets uit dit werk mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Cito B.V. worden openbaar gemaakt en/of verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie, scanning, computersoftware of andere elektronische verveelvoudiging of openbaarmaking, microfilm, geluidskopie, film- of videokopie of op welke wijze dan ook.

Inhoud

Werkkalender 4

1 Eindtoets Basisonderwijs: een overzicht 5

1.1 Belangrijke kenmerken 5
1.2 Doelgroep 5
1.3 Eindtoets op twee niveaus 5
1.4 Inhoud en samenstelling 6
1.5 Digitale edities 6
1.6 Aangepaste versies 7
1.7 Toets Basisvaardigheden 7
1.8 Intelligentietest 7
1.9 Scoringsservice 9
1.10 Materialen 9
1.11 Kosten deelname 10

2 Voorbereiding van de afname 11

2.1 Administratief-organisatorische voorbereiding 11
2.2 Gereedmaken van de antwoordbladen door de leerlingen 11
2.3 Gereedmaken van de antwoordbladen door uzelf 13
2.4 Wet Bescherming Persoonsgegevens 15
2.5 Afname Opgavenboekje Wereldoriëntatie 15
2.6 Afname toets Basisvaardigheden 15
2.7 Afname digitale Eindtoets (Basis en Niveau) en Intelligentietest 16
2.8 Voorlichting aan de ouders 16

3 Afname van de Eindtoets 17

3.1 Materialen voor de afname 17
3.2 De rol van toetsleider 17
3.3 Afnameschema 17
3.4 Aanwijzingen voor de afname 17
3.5 Afwezige leerlingen 20
3.6 Afhandeling 21

4 Rapportage 22

4.1 Algemeen 22
4.2 Leerlingrapport 23
4.3 Schoolrapporten 27
4.4 Rapportage digitale Eindtoets (Basis en Niveau), Intelligentietest en toets Basisvaardigheden 32

Bronvermelding opgavenboekjes 33

Werkkalender Eindtoets Basisonderwijs 2013

November 2012

Wat u ontvangt	Wat u doet
• Bevestiging van inschrijving • Ouderkranten • Bestelkaarten afzonderlijk te bestellen materialen *Indien besteld:* • *Voorlopig Leerlingrapporten* Op **Cito Portal** staat: • Doelenboek • Bespreeklijst • Eindtoets voor ouders • Handleiding digitale edities Eindtoets 2013 (vanaf begin december online) • Vergroot antwoordblad in pdf (vanaf begin januari online)	• Controleer of u alle materialen hebt ontvangen. • Controleer de Bevestiging van inschrijving op schoolgegevens, aantal ingeschreven leerlingen Basis en Niveau en wel of geen deelname aan het onderdeel Wereldoriëntatie. • Tot 01-12-2012 kunt u uw inschrijfgegevens wijzigen via Cito of op Cito Portal via menuoptie Eindtoets en vervolgens Status inschrijving. • Bestel eventuele andere materialen via de bestelkaart voor 01-12-2012. • Verspreid de ouderkranten onder de ouders van de deelnemende leerlingen en wijs hen op de 'Eindtoets voor ouders'. • Lees de Handleiding digitale edities Eindtoets 2013 op Cito Portal als u leerlingen wilt inschrijven voor de digitale Eindtoets Basis en/of de digitale Eindtoets Niveau. Inschrijving is mogelijk vanaf 3 december 2012 tot en met 15 maart 2013.

Eind januari 2013 → Als u op 28 januari nog niets hebt ontvangen, neem dan contact op met Cito.

Wat u ontvangt	Wat u doet
• Opgavenboekjes en Bronnenboekjes Eindtoets Niveau en Eindtoets Basis, antwoordbladen van de eerste, tweede en derde toetsdag, Opgavenboekjes Wereldoriëntatie (indien van toepassing) • Vergroot antwoordblad eerste toetsdag • Retourenvelop voor de antwoordbladen • Handleiding Eindtoets Basisonderwijs 2013 • Aangepaste versies Opgavenboekjes Eindtoets en Wereldoriëntatie (*indien besteld via bestelkaart*)	• Controleer of u alle materialen hebt ontvangen. • Controleer met behulp van de geleidebon de leerlingnummers op de antwoordbladen. • Lees de handleiding. • Laat de leerlingen de administratieve gegevens op alle drie de antwoordbladen invullen. • Berg de opgavenboekjes en de antwoordbladen zorgvuldig op.

Afname digitale Eindtoets Basis en digitale Eindtoets Niveau

De afnameperiode is dit jaar gesplitst in twee delen: van 28 januari tot en met 1 februari 2013 en van 11 februari tot en met 5 april 2013. Het is dus **niet** mogelijk om een digitale editie van de Eindtoets af te nemen in de periode vanaf 4 februari tot en met 8 februari 2013, de landelijke afnameweek van de papieren Eindtoets. De afnameperiode van de digitale Eindtoets Niveau is gelijk aan die van de digitale Eindtoets Basis.

5 februari 2013: Eerste toetsdag

Wat u doet
- Laat de opgaven uit het Opgavenboekje 1e toetsdag maken. Tot slot maken de leerlingen de eerste taak uit het Opgavenboekje Wereldoriëntatie 2013–2015 (indien van toepassing).
- Berg de ingevulde antwoordbladen van de eerste toetsdag zorgvuldig op.

6 februari 2013: Tweede toetsdag

Wat u doet
- Laat de opgaven uit het Opgavenboekje 2e toetsdag maken. Tot slot maken de leerlingen de tweede taak uit het Opgavenboekje Wereldoriëntatie 2013–2015 (indien van toepassing).
- Berg de ingevulde antwoordbladen van de tweede toetsdag zorgvuldig op.

7 februari 2013: Derde toetsdag

Wat u doet
- Laat de opgaven uit het Opgavenboekje 3e toetsdag maken. Tot slot maken de leerlingen de derde taak uit het Opgavenboekje Wereldoriëntatie 2013–2015 (indien van toepassing).
- Maak een **kopie** van alle ingevulde antwoordbladen.
- Houd van een leerling die de toets niet volledig heeft gemaakt **alle drie** de antwoordbladen op school achter. Overweeg de leerling in te schrijven voor de digitale Eindtoets Basis of digitale Eindtoets Niveau (als inhaaltoets).
- Bezorg de retourenvelop met daarin de volledig ingevulde **originele** antwoordbladen van de eerste, de tweede en de derde toetsdag bij PostNL. Stuur de retourenvelop **niet aangetekend** op, dit levert vertraging op bij de verwerking.

In de loop van week 10 2013

Wat u ontvangt	Wat u doet
• Leerlingrapporten (per leerling in tweevoud) Op **Cito Portal** staat: • REB2013 • Aanwijzingen voor de handscoring • Toelichting schoolrapporten 2013 • Brochure Interpretatie van het Leerlingrapport	• Verstrek de Leerlingrapporten. • Bekijk uw rapportage via REB2013 op Cito Portal. U kunt ook een export van uw gegevens maken.

1 Eindtoets Basisonderwijs: een overzicht

1.1 Belangrijke kenmerken

De Eindtoets Basisonderwijs (hierna kortweg de Eindtoets genoemd) is een landelijk genormeerde toets voor leerlingen in groep 8. De Eindtoets vormt samen met de Entreetoets voor groep 5, 6 en 7 en de LVS-toetsen het Cito Volgsysteem primair onderwijs.
De scores op de toetsen die deel uitmaken van dit volgsysteem zeggen iets over de vaardigheid van leerlingen én over de resultaten van het onderwijs. Van de Eindtoets maakt Cito jaarlijks een nieuwe versie. De Eindtoets wordt in 2013 afgenomen op dinsdag 5, woensdag 6 en donderdag 7 februari.

De specifieke functie van de Eindtoets is het geven van onafhankelijke informatie voor de keuze van het best passende brugklastype voortgezet onderwijs. De Eindtoets is een leervorderingentoets, die meet wat een kind in vergelijking met andere kinderen in acht jaar basisonderwijs geleerd heeft. Leervorderingen zeggen iets over de kansen op succes in de verschillende typen van het voortgezet onderwijs. Bovendien levert een leervorderingentoets zoals de Eindtoets indirect een afgewogen meting van een aantal eigenschappen die van groot belang zijn voor toekomstig schoolsucces zoals leertempo, intelligentie, concentratie, motivatie en doorzettingsvermogen.
Omdat de Eindtoets in principe bij alle leerlingen in groep 8 wordt afgenomen, kan een analyse van de gemiddelde scores op de verschillende onderdelen in de schoolrapportage worden gebruikt bij de evaluatie van het onderwijs. In aanvulling daarop geven we in de schoolrapportage aan wat de plaats is van de school in de landelijke verdeling van schoolgemiddelden.

1.2 Doelgroep

Alle leerlingen van groep 8 nemen deel aan de Eindtoets, behalve:
- (allochtone) leerlingen die aan het begin van groep 8 vier jaar of korter in Nederland zijn en die het Nederlands onvoldoende beheersen om de opgaven goed te kunnen lezen;
- leerlingen die naar verwachting naar het (voortgezet) speciaal onderwijs of naar het praktijkonderwijs gaan.

U kunt ervoor kiezen deze leerlingen wel deel te laten nemen aan de Eindtoets. U kunt dan aan deze leerlingen een leerlingcategorie toekennen (I of J). Zie ook paragraaf 2.3.

Leerlingen die waarschijnlijk naar het leerwegondersteunend onderwijs doorstromen, doen in principe gewoon mee aan de Eindtoets. Zij kunnen de Eindtoets Niveau maken.

1.3 Eindtoets op twee niveaus

In 2013 zijn er voor het eerst twee versies van de Eindtoets op papier: de Eindtoets Basis en de Eindtoets Niveau. Beide versies hebben dezelfde onderdelen en opgavenrubrieken en hetzelfde aantal opgaven. De Eindtoets Niveau (N) is bestemd voor leerlingen van wie u denkt dat ze het best passen in een brugklastype basisberoepsgerichte leerweg of kaderberoepsgerichte leerweg. De Eindtoets Basis (B) is bestemd voor leerlingen aan wie u een advies voor brugklastype gemengde/theoretische leerweg of hoger zou geven. Ongeveer 25% van de opgaven komt zowel in de Eindtoets B als in de Eindtoets N voor. Een slimme leerling laat u natuurlijk niet de Eindtoets Niveau maken. En voor de minst vaardige leerlingen zal de Eindtoets Basis echt te moeilijk zijn. Maar voor leerlingen bij wie

u twijfelt tussen kaderberoeps en gemengd/theoretisch maakt het, mede vanwege de overlap tussen beide versies, niet zo veel uit of ze Eindtoets B of Eindtoets N maken. Beide toetsen liggen op één schaal. De standaardscore die de leerling behaalt op de Eindtoets Niveau is vergelijkbaar met de standaardscore op de Eindtoets Basis.

1.4 Inhoud en samenstelling

De Eindtoets Basis en Eindtoets Niveau bestaan elk uit twaalf taken. In de taken staan opgaven op het gebied van Taal, Rekenen-Wiskunde, Studievaardigheden en Wereldoriëntatie. Taal, Rekenen-Wiskunde en Studievaardigheden zijn verplichte onderdelen. Wereldoriëntatie is een facultatief onderdeel.

Taal (totaal 100)
– Schrijven van teksten (30)
– Spelling (20)
– Begrijpend lezen (30)
– Woordenschat (20)

Rekenen-Wiskunde (totaal 60)
– Getallen en bewerkingen (25)
– Verhoudingen, breuken en procenten (20)
– Meten, meetkunde, tijd en geld (15)

Studievaardigheden (totaal 40)
– Hanteren van studieteksten (10)
– Hanteren van informatiebronnen (10)
– Lezen van schema's, tabellen en grafieken (10)
– Kaartlezen (10)

Wereldoriëntatie (totaal 90)
– Aardrijkskunde (30)
– Geschiedenis (30)
– Natuuronderwijs (30)

Als u zich hebt ingeschreven voor het onderdeel Wereldoriëntatie ontvangt u bij de Eindtoets 2013 een nieuw Opgavenboekje Wereldoriëntatie 2013-2015. Dit boekje wordt ook gebruikt in 2014 en 2015. Het is de bedoeling dat u de opgavenboekjes gedurende deze drie jaar zorgvuldig bewaart zodat u de boekjes opnieuw kunt gebruiken.
Het Opgavenboekje Wereldoriëntatie is in principe geschikt voor zowel de leerlingen die de Eindtoets Basis als de leerlingen die de Eindtoets Niveau maken. Wellicht is het aan de moeilijke kant voor de leerlingen die het minst vaardig zijn. Het staat u vrij om deze leerlingen niet aan Wereldoriëntatie te laten deelnemen.

1.5 Digitale edities

In 2013 kunnen leerlingen ook een digitale Eindtoets Basis of een digitale Eindtoets Niveau maken. Deze toetsen zijn vooral bedoeld als inhaaltoets. Dat betekent dat leerlingen die – bijvoorbeeld wegens ziekte – op één of meer afnamedagen niet aan de papieren Eindtoets konden deelnemen, later de digitale Eindtoets Basis of digitale Eindtoets Niveau kunnen maken.
Ook leerlingen van wie u zeker weet dat er tijdens de afname van de papieren Eindtoets Basis of Eindtoets Niveau iets is misgegaan, kunnen de digitale edities maken. U gebruikt de digitale edities dan als een herkansingstoets.
Desgewenst kunt u de digitale edities ook in plaats van een papieren Eindtoets afnemen. Let op: in 2013 is het niet mogelijk om een digitale Eindtoets te maken in de week van de papieren afname.

De onderdelen van de digitale edities, de volgorde van de taken en het aantal opgaven zijn hetzelfde als bij de papieren Eindtoetsen. Alleen de opgaven zelf zijn verschillend.
Let op: het onderdeel Wereldoriëntatie ontbreekt bij de digitale edities. Als een leerling een digitale editie maakt, krijgt hij of zij dus geen score voor Wereldoriëntatie. Het is niet mogelijk om naast een digitale editie de opgaven uit het papieren Opgavenboekje Wereldoriëntatie 2013-2015 te (laten) maken en een papieren antwoordblad op te sturen.

Bij de inschrijving voor de digitale Eindtoets Basis en de digitale Eindtoets Niveau gelden dezelfde voorwaarden als bij de papieren Eindtoets Basis en Eindtoets Niveau.

Vanaf 3 december 2012 tot en met 15 maart 2013 kunt u uw leerlingen voor de digitale edities van de Eindtoets inschrijven. Meer informatie over de inschrijving en de afname van de digitale edities leest u in de Handleiding Digitale edities Eindtoets 2013 op Cito Portal.

NiveautoetsPlus niet langer beschikbaar
Met ingang van het schooljaar 2012/2013 is er geen NiveautoetsPlus meer.
Het Leerachterstandenprofiel dat gebruikt kon worden als het didactische deel van de aanvraag voor het lwoo en pro is hiermee ook komen te vervallen Als u leerlingen wilt aanmelden voor het lwoo of het pro, zult u daarvoor andere toetsen moeten afnemen.

1.6 Aangepaste versies

Voor dyslectische, slechtziende en (kleuren)blinde leerlingen kunt u aangepaste versies van de opgavenboekjes Eindtoets Basis en Eindtoets Niveau bestellen.
De gesproken versies (cd, daisy-cd en Kurzweil) en de vergrote versies zijn bestemd voor leerlingen met NLD[1], voor slechtziende leerlingen en voor leerlingen bij wie dyslexie is vastgesteld. De Kurzweilversies van de Eindtoets zijn nieuw. Kurzweil is een softwareprogramma waarmee teksten op de computer worden voorgelezen. Als leerlingen gewend zijn om op school en/of thuis te werken met Kurzweil (minimaal een half jaar ervaring is gewenst), kunt u ervoor kiezen hen ook de Eindtoets met Kurzweil te laten maken. Voor kleurenblinde leerlingen zijn er zwart-wit opgavenboekjes ontwikkeld.
Voor blinde leerlingen kunt u via eindtoets@cito.nl een brailleversie aanvragen.
De andere hierboven genoemde aangepaste versies zijn te bestellen met de bestelkaart die u in november hebt ontvangen.

1.7 Toets Basisvaardigheden

De toets Basisvaardigheden brengt de basisvaardigheden van Rekenen en Taal in kaart en stelt u in staat de ontwikkeling van uw leerlingen te volgen. U kunt de toets Basisvaardigheden naast de Eindtoets afnemen óf aan het eind van groep 8 (mei/juni 2013).
Als u de toets Basisvaardigheden combineert met de Eindtoets, dan hoeft u alleen deel 1 af te nemen. Het maakt daarbij niet uit of de leerlingen de Eindtoets Basis of de Eindtoets Niveau maken. Samen met de Eindtoetsgegevens levert deel 1 een complete rapportage *medio* groep 8 op.
Als u de toets Basisvaardigheden echter liever in mei of juni afneemt, dan maken uw leerlingen deel 1 én deel 2. U krijgt dan een rapportage over het afnamemoment *eind* groep 8. De rapportage van de toets Basisvaardigheden bestaat uit een uitgebreid leerlingprofiel zoals u dat kent van de Entreetoets.

1.8 Intelligentietest

Het is ook mogelijk om in groep 8 naast de Eindtoets de Intelligentietest af te nemen.
Met behulp van de Intelligentietest kunt u het verschil tussen capaciteiten (wat zit erin?) en leervorderingen (wat komt eruit?) van uw leerlingen zichtbaar maken. Mocht er sprake zijn

1 NLD is de Engelstalige afkorting van: 'Nonverbal Learning Disorder' (soms ook Nonverbal Learning Disabilities). Vrij vertaald betekent dit: 'Niet Verbale Leerstoornis'. Uit wetenschappelijk onderzoek is gebleken dat sommige leerlingen met NLD gebaat zijn bij mondelinge informatieoverdracht. Als bij een leerling officieel NLD is gediagnosticeerd, kan een vergrote versie en/of een gesproken versie worden besteld.

van een betekenisvol verschil (dit wordt in de rapportage aangegeven), dan kan dat aanleiding zijn om over de betreffende leerling meer informatie te verzamelen.

De Intelligentietest kan alleen worden afgenomen als de leerling ook deelneemt aan de Eindtoets. Het maakt daarbij niet uit of de leerling de Eindtoets Basis of de Eindtoets Niveau maakt. Naast een Leerlingrapport met het best passende brugklastype ontvangt u een rapportage met een intelligentie-index. Op het Leerlingrapport Intelligentietest rapporteren we gegevens over de verbale en ruimtelijke intelligentie van de leerling en over de score op beide onderdelen samen: de algemene intelligentie.
Voor de verbale, de ruimtelijke en de algemene intelligentie wordt het aantal opgaven, het aantal goed en de daarbij behorende percentielscore vermeld. Op basis van het totaal aantal goed wordt de intelligentie-index berekend. Daarnaast wordt op het Leerlingrapport Intelligentietest de betekenis van de algemene intelligentie-index in relatie tot de standaardscore op de Eindtoets grafisch weergegeven. Als de standaardscore op de Eindtoets sterk afwijkt van wat op basis van de score op de Intelligentietest verwacht zou worden, dan wordt dit op het rapport vermeld. Dit gebeurt niet als de verbale en ruimtelijke intelligentie zeer sterk van elkaar verschillen: de algemene intelligentie-index is dan namelijk niet goed interpreteerbaar. Ook als hiervan sprake is wordt dit op het rapport vermeld.
Vanaf december 2012 tot en met 11 april 2013 kunt u de materialen van de Intelligentietest bestellen en de Intelligentietest afnemen. Meer informatie over de Intelligentietest leest u op onze website.

Figuur 1 Afbeelding Voorlopig Leerlingrapport

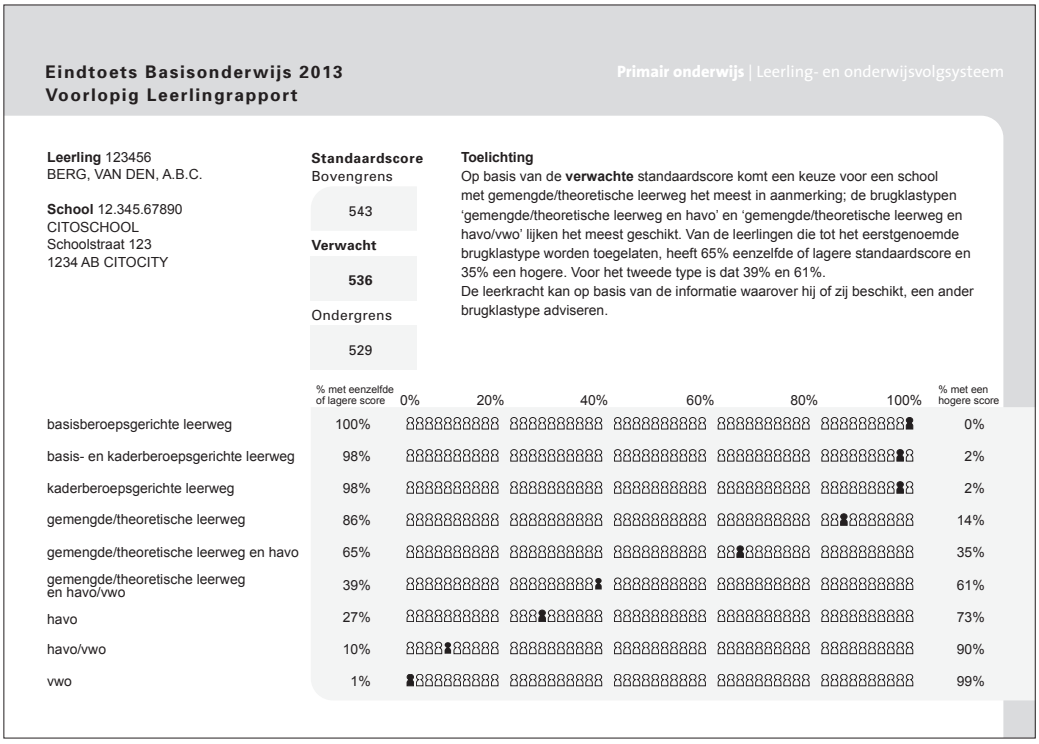

Eindtoets Basisonderwijs 2013
Voorlopig Leerlingrapport

Primair onderwijs | Leerling- en onderwijsvolgsysteem

Leerling 123456
BERG, VAN DEN, A.B.C.

School 12.345.67890
CITOSCHOOL
Schoolstraat 123
1234 AB CITOCITY

Standaardscore
Bovengrens
543
Verwacht
536
Ondergrens
529

Toelichting
Op basis van de **verwachte** standaardscore komt een keuze voor een school met gemengde/theoretische leerweg het meest in aanmerking; de brugklastypen 'gemengde/theoretische leerweg en havo' en 'gemengde/theoretische leerweg en havo/vwo' lijken het meest geschikt. Van de leerlingen die tot het eerstgenoemde brugklastype worden toegelaten, heeft 65% eenzelfde of lagere standaardscore en 35% een hogere. Voor het tweede type is dat 39% en 61%.
De leerkracht kan op basis van de informatie waarover hij of zij beschikt, een ander brugklastype adviseren.

	% met eenzelfde of lagere score	0% 20% 40% 60% 80% 100%	% met een hogere score
basisberoepsgerichte leerweg	100%		0%
basis- en kaderberoepsgerichte leerweg	98%		2%
kaderberoepsgerichte leerweg	98%		2%
gemengde/theoretische leerweg	86%		14%
gemengde/theoretische leerweg en havo	65%		35%
gemengde/theoretische leerweg en havo/vwo	39%		61%
havo	27%		73%
havo/vwo	10%		90%
vwo	1%		99%

1.9 Scoringsservice

Leerlingrapporten, Leerlingprofielen en Schoolrapporten
De scoringsservice van de Eindtoets bestaat standaard uit het Leerlingrapport (in tweevoud) en het computerprogramma Rapportage Eindtoets Basisonderwijs (REB). REB2013 is in de week van 5 maart 2013 beschikbaar via Cito Portal. Met REB2013 kunt u zelf Schoolrapporten maken op basis van alle mogelijke selecties van leerlingen.
Niet alleen voor 2013, maar ook voor 2012 en 2011 als uw school in die jaren aan de Eindtoets heeft deelgenomen.
Naast Schoolrapporten kunt u met REB ook Leerlingrapporten maken (gelijk aan de Leerlingrapporten die u van ons ontvangt). Uiteraard zijn in REB de scores van uw leerlingen op de Eindtoets opgenomen. Maar ook de achtergrondgegevens (geboortedatum, klasindeling, leerlinggewicht etc.) van uw leerlingen staan in REB, mits ingevuld op het antwoordblad eerste toetsdag. Ditzelfde geldt voor de leerlingen die hebben deelgenomen aan een digitale editie van de Eindtoets.

Als uw school deel 1 van de toets Basisvaardigheden heeft afgenomen en de antwoordbladen tijdig heeft ingestuurd, ontvangt u in week 11 (de week vanaf 11 maart 2013) ook papieren Leerlingprofielen (één profiel per leerling). Deze Leerlingprofielen kunt u ook in REB2013 opvragen.
Datzelfde geldt ook voor het Leerlingrapport van de Intelligentietest: als uw leerlingen hieraan hebben deelgenomen ontvangt u niet alleen een papieren rapportage, maar kunt u deze ook opvragen in REB.

Voorlopig Leerlingrapport Eindtoets Basisonderwijs
In het Voorlopig Leerlingrapport (figuur 1) wordt op basis van de score van een leerling op de Entreetoets heeft gemaakt in groep 7 een voorspelling gemaakt van zijn of haar standaardscore op de Eindtoets in groep 8. Het Voorlopig Leerlingrapport kan besteld worden bij de inschrijving voor de Eindtoets. U ontvangt de Voorlopig Leerlingrapporten in de maand november.

1.10 Materialen

Per inschrijving
Als u zich ingeschreven heeft voor de Eindtoets ontvangt u de volgende materialen:

Voor de **leerkracht**:
- Handleiding Eindtoets Basisonderwijs
- Vergroot Antwoordblad

Op Cito Portal staat:
- Handleiding Digitale edities Eindtoets
- Pdf Vergroot Antwoordblad voor het digibord
- Doelenboek; de inhoudsverantwoording bij de Eindtoets Basisonderwijs
- Brochure ‘Interpretatie van het Leerlingrapport’; een toelichting op de Leerlingrapporten
- Bespreeklijst; ten behoeve van het oudergesprek over de schoolkeuze voortgezet onderwijs
- Eindtoets voor ouders; een selectie van 20 opgaven uit de Eindtoets van het voorgaande jaar

Voor de **leerlingen**:
- Opgavenboekjes Eindtoets 1e, 2e en 3e toetsdag (inclusief Bronnenboekje 2e toetsdag)
- Opgavenboekjes Wereldoriëntatie 2013-2015 (indien van toepassing)
- Antwoordbladen 1e, 2e en 3e toetsdag

Voor de **ouders**:
- Ouderkranten

Een Engelstalige versie van de Ouderkrant is te downloaden van onze website (www.cito.nl).

Afzonderlijk te bestellen via bestelkaart *(extra kosten)*
Voor de **leerling**:
- Aangepaste versies van de opgavenboekjes 1e, 2e en 3e toetsdag en Wereldoriëntatie (zie paragraaf 1.6)
- Opgavenboekje Intelligentietest
- Opgavenboekje toets Basisvaardigheden

Voor de **leerkracht**:
- Handleiding Intelligentietest
- Handleiding toets Basisvaardigheden

1.11 Kosten deelname

Kosten Eindtoets
Deelname Eindtoets 2013 inclusief Wereldoriëntatie € 16,45 per leerling.
Deelname Eindtoets 2013 exclusief Wereldoriëntatie € 15,95 per leerling
U betaalt bij de factuur in maart 2013 per ingeschreven leerling.
Elke school krijgt boven het aantal ingeschreven leerlingen voor vier leerlingen reservemateriaal (twee keer Eindtoets Basis, twee keer Eindtoets Niveau). Cito brengt het reservemateriaal niet in rekening als het aantal gescoorde leerlingen gelijk is aan of lager is dan het aantal ingeschreven leerlingen.
Deelname aan een digitale editie van de Eindtoets kost even veel als deelname aan de papieren Eindtoets, namelijk € 15,95 per leerling (digitale editie is altijd exclusief Wereldoriëntatie).

Overige kosten

Vergrote versie (A3)	€ 17,95
Zwart-wit versie	€ 10,50
Gesproken versie (cd)	€ 36,50
Gesproken versie (daisy-cd)	€ 36,50
Gesproken versie Kurzweil (cd)	€ 36,50
Voorlopig Leerlingrapport	€ 0,90

Kosten toets Basisvaardigheden

Handleiding inclusief cd Begrijpend luisteren	€ 26,25
Opgavenboekje	€ 5,30
Scoringsservice	€ 1,15 per leerling
Opgavenboekje vergrote versie	€ 17,95

Kosten Intelligentietest

Handleiding	€ 30,25
Opgavenboekje	€ 3,90
Scoringsservice	€ 3,50 per leerling

2 Voorbereiding van de afname

2.1 Administratief-organisatorische voorbereiding

Controle materialen Eindtoets
Zodra u de materialen hebt ontvangen, controleert u:
- of u voldoende opgavenboekjes, bronnenboekjes en antwoordbladen heeft gekregen voor het aantal leerlingen dat de Eindtoets Basis en de Eindtoets Niveau gaat maken;
- of de opgavenboekjes en bronnenboekjes correct zijn gedrukt en ingebonden door te bladeren door alle boekjes;
- of de nummers op de antwoordbladen overeenkomen met de nummers die op de geleidebon staan vermeld. Iedere leerling krijgt één persoonlijk antwoordbladnummer. Dit nummer is voorgedrukt op alle drie de antwoordbladen.
- of u twee extra sets opgavenboekjes Basis en twee extra sets opgavenboekjes Niveau met antwoordbladen hebt ontvangen. Die ontvangt u voor het geval u toch meer deelnemende leerlingen hebt dan u heeft ingeschreven, of als u nog wilt wisselen tussen een afname van Eindtoets Basis of Eindtoets Niveau.

Als de ontvangen materialen en/of de nummers op de antwoordbladen niet overeenkomen met de aantallen en nummers zoals vermeld op de geleidebon, neem dan direct contact op met Cito, telefoonnummer (026) 352 11 11, faxnummer (026) 352 11 35, e-mailadres: eindtoets@cito.nl

2.2 Gereedmaken van de antwoordbladen door de leerlingen

Eén of meer dagen voordat u de Eindtoets afneemt, moeten de leerlingen een deel van het antwoordblad invullen (u kunt dit eventueel ook zelf doen). U hebt daarbij de volgende materialen nodig:
- potloden met hardheidsgraad HB;
- (niet te zachte) gummen;
- de vergrote versie van het antwoordblad op papier of digitaal (pdf).

Invullen en aanstrepen van gegevens: stap voor stap
Zorg ervoor dat elke leerling voor elke afnamedag (drie keer!) een antwoordblad Eindtoets Basisonderwijs krijgt met **hetzelfde antwoordbladnummer**. U kunt eventueel van te voren de naam van de school met het schoolstempel opdrukken. (Let er daarbij alstublieft op dat de inkt binnen het daarvoor bestemde vakje blijft.)
LET OP! Als uw school ook deelneemt aan de toets Basisvaardigheden en/of de Intelligentietest, is het van wezenlijk belang dat een leerling bij de afname van allebei of alle drie de toetsen zijn of haar naam en geboortedatum op een eenduidige wijze op het antwoordblad invult. Alleen op deze manier kunnen wij de scores aan elkaar koppelen voor het maken van een Leerlingprofiel TBV of een Leerlingrapport Intelligentietest.

Neem bij het invullen van de antwoordbladen de onderstaande stappen met de leerlingen door. De nummers van de stappen corresponderen met de nummers in de afbeelding van het antwoordblad (figuur 2). U kunt bij elke stap de invul- of aanstreepplaats aanwijzen op het vergrote antwoordblad.

1. Laat de leerlingen controleren of op alle antwoordbladen hetzelfde nummer staat. Zorg ervoor dat de leerlingen de antwoordbladen afzonderlijk invullen (de antwoordbladen niet op elkaar leggen i.v.m. doordrukken).

Figuur 2 Voorbeeld van een antwoordblad Eindtoets 2013 (verkleind)

Eindtoets Basis 1e toetsdag dinsdag 5 februari 2013

B1

Alleen met potlood invullen. Vergissingen goed uitgummen.

Naam school: .....

..... (2) .....

Plaats: .....

Niet buiten dit vak schrijven of stempelen.

Leerlingnummer: (1)
123456

1 2 3 4 5 6

Let op: de leerling moet op de 1e, 2e en 3e toetsdag antwoordbladen krijgen met hetzelfde leerlingnummer.

Maak zo het hokje zwart: ●

Jongen ○ Meisje ○ (6)

Groep: (7) A ○ B ○ C ○ D ○ E ○ F ○ G ○ H ○

Leerlingcategorie: (8) I ○ J ○ K ○

Achternaam leerling: (3)

.....

Tussenvoegsel: (4)

.....

Voorletters: (5)

.....

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Geboortedatum: (9)

Dag: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 / 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 / 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31

Maand: jan feb mrt apr mei jun jul aug sep okt nov dec

Jaar: 1997 1998 1999 2000 2001 2002 2003 2004 2005

Optioneel: laatste vier cijfers van je BSN (10)

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9

Advies leerkracht brugklastype: (11)

- basisberoepsgerichte leerweg
- basis- en kaderberoepsgerichte leerweg
- kaderberoepsgerichte leerweg
- gemengde/theoretische leerweg
- gemengde/theoretische leerweg en havo
- gemengde/theoretische leerweg en havo/vwo
- havo
- havo/vwo
- vwo (inclusief gymnasium)

Aangepaste versie: (12)

- Gesproken
- Kurzweil
- Vergroot
- Zwart-wit

Leerlinggewicht: (13)

- 0.0
- 0.3
- 1.2

Schooljaar van inschrijving op de huidige basisschool: (14)

03/04 04/05 05/06 06/07 07/08 08/09 09/10 10/11 11/12 12/13

Vervolg op achterzijde

Cito gaat zorgvuldig om met gegevens van leerlingen en handelt in overeenstemming met de Wet Bescherming Persoonsgegevens.

Draft

EB2013-B-1

2 Laat de leerlingen de naam en de plaats van de school invullen (als u de antwoordbladen al van een schoolstempel heeft voorzien, is dat uiteraard niet meer nodig).

3 Laat de leerlingen hun achternaam op de lijn schrijven en vervolgens (alleen op het antwoordblad eerste toetsdag) onder elkaar in de hokjes, letter voor letter. Tot slot strepen de leerlingen de letter aan in de regel achter het hokje met de betreffende letter. Bij een dubbele achternaam wordt één regel opengelaten tussen deze namen als er voldoende plaats is.
Wijs de leerlingen op het verschil tussen de letters O en Q.

4 Eventuele woorden tussen de achternaam en voornaam van de leerling worden ingevuld bij Tussenvoegsel. Bijvoorbeeld: de achternaam 'de Jong' wordt gesplitst in 'Jong' (invullen bij Achternaam) en 'de' (invullen bij Tussenvoegsel). 'Van de Broek' wordt gesplitst in 'Broek' (Achternaam) en 'van de' (Tussenvoegsel).

5 Laat de leerlingen hun voorletters op de lijn schrijven en vervolgens (alleen op het antwoordblad eerste toetsdag) onder elkaar in de hokjes, letter voor letter. Tot slot strepen de leerlingen de letter aan in de regel achter het hokje met de betreffende letter. NB. Er kunnen maximaal drie voorletters ingevuld worden.

6 Laat de leerlingen het juiste hokje onder jongen of meisje aanstrepen.

Als alle stappen doorlopen zijn, verzamelt u de antwoordbladen en bewaart u ze tot de dag van de toetsafname. Controleer of de leerlingen inderdaad alle benodigde gegevens hebben ingevuld.

2.3 Gereedmaken van de antwoordbladen door uzelf

Op het antwoordblad eerste toetsdag vragen we u om een aantal (achtergrond)gegevens van de leerlingen in te vullen. Deze gegevens worden in het computerprogramma REB opgenomen (indien aangestreept), waar u ze kunt gebruiken voor het maken van selecties ten behoeve van de schoolrapportage. Wij adviseren u de achtergrondgegevens na afloop van de eerste toetsdag op het antwoordblad aan te strepen om te voorkomen dat bijvoorbeeld leerlingen hun schooladvies al lezen en daardoor niet meer gemotiveerd zijn om deel te nemen.

Het gaat om de volgende (achtergrond)gegevens:

7 **Groepsindeling**
Bij 'Groep' onderscheiden we de letters A tot en met H waarmee u de leerlingen op uw school kunt groeperen. Het indelen van uw leerlingen op deze manier is vooral handig voor scholen met parallelklassen en voor scholen die als hoofdvestiging zijn ingeschreven, maar die wel een aantal nevenvestigingen hebben. U kunt zelf bepalen welke indeling u maakt. Wij raden u aan om de gemaakte indeling voor uzelf te noteren.

8 **Leerlingcategorie**
In hoofdstuk 1 paragraaf 1.2 hebt u kunnen lezen dat niet alle leerlingen in groep 8 hoeven deel te nemen aan de Eindtoets. Wilt u deze leerlingen wél deel laten nemen dan kunt u bij 'Leerlingcategorie' aangeven of de leerling behoort tot categorie I of J.

I
(Allochtone) leerlingen die aan het begin van groep 8 vier jaar of korter in Nederland zijn en die het Nederlands onvoldoende beheersen om de opgaven goed te kunnen

lezen. Als uw school deze leerlingen laat deelnemen, streept u op het antwoordblad van de betreffende leerling de ‘I’ aan.

J
Leerlingen die naar verwachting naar het (voortgezet) speciaal onderwijs of naar het praktijkonderwijs gaan. Als uw school deze leerlingen laat deelnemen, streept u op het antwoordblad van de betreffende leerling de ‘J’ aan.

Als u leerlingen hebt ingedeeld met de letter I of J en uw school(bestuur) heeft aan de Inspectie van het Onderwijs toestemming verleend om de Eindtoets-scores rechtstreeks van Cito te ontvangen, dan vraagt de Inspectie bij Cito zowel de gemiddelde standaardscore inclusief I- en J-leerlingen als exclusief I- en J-leerlingen.

Leerlingcategorie K
Leerlingen die naar verwachting in aanmerking komen voor het leerwegondersteunend onderwijs doen in principe gewoon mee aan de Eindtoets.
Zij kunnen de Eindtoets Niveau maken. Voor deze leerlingen streept u op het antwoordblad de ‘K’ aan.

Het is mogelijk om bij ‘Leerlingcategorie’ meerdere letters aan te strepen.
De combinaties IJ en IK zijn mogelijk. De combinatie JK is niet mogelijk.

9 **Geboortedatum**
Een belangrijk achtergrondgegeven is de geboortedatum van de leerling.
We gebruiken de geboortedatum bij het toelatings- en doorstroomonderzoek voor de Eindtoets. Dit is het onderzoek waarop de poppetjesgrafiek van het Leerlingrapport gebaseerd is. Ook gebruiken we de geboortedatum om de resultaten van de Eindtoets, de toets Basisvaardigheden en de Intelligentietest aan elkaar te kunnen koppelen.

10 **Burgerservicenummer (BSN)**
Wij vragen u (optioneel) om de laatste vier posities van het burgerservicenummer van de leerlingen te vermelden op het antwoordblad. In REB2013 komt een nieuwe export waarmee de leerlinggegevens kunnen worden teruggekoppeld naar het LAS (LeerlingAdministratieSysteem).

11 **Advies leerkracht brugklastype**
Bij ‘Advies leerkracht brugklastype’ kunt u uw advies voor een brugklastype aangeven. Dit gegeven gebruiken we ter validering van de Eindtoets Basisonderwijs. We kunnen zo nagaan in hoeverre het advies van de leerkracht voorafgaand aan de Eindtoets overeenstemt met het advies op basis van de score op de Eindtoets.

12 **Aangepaste versie**
Bij ‘Aangepaste versie’ kunt u aanstrepen of een leerling bij de afname van de Eindtoets gebruikmaakt van één van de aangepaste versies (zie paragraaf 1.6).

13 **Leerlinggewicht**
Sinds 2010 maken we bij de Eindtoets Basisonderwijs gebruik van de nieuwe gewichtenregeling. Deze regeling kent de gewichten: 0.0, 0.3 en 1.2. Voor het bepalen van het gewicht van de leerling is het van belang te weten welke opleiding de ouders hebben gevolgd.

Cito ontvangt van DUO het gemiddelde leerlinggewicht van uw hele school.
Dit gemiddelde leerlinggewicht gebruiken wij als correctiefactor voor de schoolrapporten met correctie (Schoolrapport correctie LG en Schoolrapport correctie LG en BL). Cito krijgt van DUO geen leerlinggewichten van individuele leerlingen.

Daarom vragen we u om deze zelf in te vullen op het antwoordblad van de eerste toetsdag. Zo kunt u later eenvoudig in REB nakijken welk gewicht de leerlingen hebben. Voor meer informatie over de gewichtenregeling verwijzen we u naar de website van DUO (http://www.duo.nl).

14 **Schooljaar van inschrijving op de huidige basisschool**
In dit vakje kunt u het schooljaar van inschrijving van de betreffende leerling op uw school aanstrepen. Dit gegeven kan bij de evaluatie van uw onderwijs een rol spelen. U kunt bijvoorbeeld een onderscheid maken tussen leerlingen die hun hele schoolloopbaan onderwijs op uw school hebben gevolgd en leerlingen die op een later moment zijn ingestroomd.

2.4 Wet Bescherming Persoonsgegevens

Cito behandelt de persoonlijke gegevens van de leerlingen met de grootst mogelijke zorgvuldigheid. Wij houden ons strikt aan de eisen die de Wet Bescherming Persoonsgegevens stelt. In overeenstemming daarmee hebben wij de verwerking van de gegevens van (alle edities en versies van) de Eindtoets, de toets Basisvaardigheden en de Intelligentietest aangemeld bij het College Bescherming Persoonsgegevens (zie www.cbpweb.nl).
De leerling heeft op het antwoordblad van de eerste toetsdag zijn of haar voorletters en achternaam, geboortedatum en geslacht ingevuld. Deze gegevens gebruiken wij in de eerste plaats om het Leerlingrapport op naam te kunnen stellen. Daarnaast worden de gegevens gebruikt voor het toelatings- en doorstroomonderzoek bij de Eindtoets. Dit onderzoek voert Cito uit om na te gaan tot welk brugklastype leerlingen die in een bepaald jaar aan de Eindtoets hebben deelgenomen zijn toegelaten en hoe zij binnen het voortgezet onderwijs doorstromen. De verzamelde gegevens worden verwerkt in de tabellen die we gebruiken als vergelijkingsgegevens in de ‘poppetjesgrafieken’ op de leerlingrapporten bij de Eindtoets. Zodra de toelatings- en doorstroomgegevens zijn gekoppeld aan de resultaten op de Eindtoets, worden alle namen uit onze computerbestanden verwijderd.

2.5 Afname Opgavenboekje Wereldoriëntatie

Voor de afname van het onderdeel Wereldoriëntatie gebruikt u het nieuwe Opgavenboekje Wereldoriëntatie 2013-2015. Dit boekje wordt ook gebruikt in 2014 en 2015. Het is de bedoeling dat u de opgavenboekjes gedurende drie jaar zorgvuldig bewaart.
De afname van de taken Wereldoriëntatie is in het afnameschema opgenomen (zie bladzijde 17).

2.6 Afname toets Basisvaardigheden

U kunt de toets Basisvaardigheden op twee momenten in het jaar afnemen:
• in januari of februari naast de Eindtoets;
• in mei of juni als eindmeting in groep 8.

De afname van de toets Basisvaardigheden in februari (naast de Eindtoets) neemt twee dagdelen in beslag. U hoeft dan alleen deel 1 van de toets af te nemen. Samen met de gegevens van de Eindtoets levert dit een complete rapportage op voor medio groep 8.
Let op: u kunt niet in februari deel 1 en in mei/juni deel 2 van de toets Basisvaardigheden afnemen. U kiest dus voor één afnamemoment: M8 of E8.

U kunt er ook voor kiezen om de toets Basisvaardigheden in mei of juni af te nemen. In dat geval neemt u de complete toets af: deel 1 en 2. U moet dan rekenen op drie dagdelen. U ontvangt een rapportage over het niveau van uw leerlingen aan het einde van groep 8. Meer informatie leest u in de folder 'Toets Basisvaardigheden' die op onze website staat.

2.7 Afname digitale Eindtoets (Basis en Niveau) en Intelligentietest

Aanwijzingen voor en informatie over de afname van de digitale Eindtoets vindt u in de Handleiding Digitale edities Eindtoets 2013 die op Cito Portal staat.
Aanwijzingen en informatie over de afname van de Intelligentietest vindt u in de Handleiding Intelligentietest.

2.8 Voorlichting aan de ouders

De belangrijkste functie van de Eindtoets is leerkrachten, ouders en leerlingen voorzien van onafhankelijke informatie voor de keuze van een passend brugklastype voortgezet onderwijs. Het spreekt dan ook vanzelf dat de ouders goed op de hoogte moeten zijn van de opzet en inhoud van de toets. U heeft van ons in november de Ouderkrant ontvangen om ouders te informeren. Bij de voorlichting aan ouders kunnen ook de (online) Eindtoets voor ouders en onze website (www.cito.nl) een rol spelen.

3 Afname van de Eindtoets

3.1 Materialen voor de afname

Voor de afname van de Eindtoets hebben de leerlingen de volgende materialen nodig:
- een opgavenboekje Basis of Niveau
- een bronnenboekje (alleen op de tweede toetsdag)
- het bij het opgavenboekje passende antwoordblad
- een potlood (hardheid: HB)
- een gum
- een liniaal
- een leesboek

3.2 De rol van toetsleider

Voor de vergelijkbaarheid en de juiste interpretatie van de resultaten op de Eindtoets is het van groot belang dat alle leerlingen de Eindtoets zo veel mogelijk onder dezelfde omstandigheden maken (zie ook 'Gestandaardiseerde afname' in paragraaf 3.4). Houdt u zich daarom strikt aan de aanwijzingen voor de afname van de Eindtoets in deze handleiding. Tijdens de afname van de Eindtoets bent u in de eerste plaats toetsleider. En in die rol wilt u gegevens over de vaardigheden van uw leerlingen verzamelen en er zeker van zijn dat die gegevens berusten op zelfstandig werk.
De belangrijkste functie van een toetsleider is dan ook ervoor te zorgen dat de leerlingen **zelfstandig** en **ongestoord** aan de opgaven kunnen werken.

3.3 Afnameschema

In Tabel 1 op bladzijde 18 kunt u zien volgens welk schema de taken in de boekjes worden afgenomen. De in de tabel genoemde tijden zijn richttijden. De meeste leerlingen zullen de taken binnen deze tijd kunnen maken.

3.4 Aanwijzingen voor de afname

Gestandaardiseerde afname
Net zoals er eisen aan de inhoud van toetsen gesteld worden, zijn er ook eisen met betrekking tot het gebruik van toetsen. Bij landelijk genormeerde toetsen zoals de Eindtoets geldt een eenvoudige regel: neem de toets af volgens de verstrekte richtlijnen. Alleen indien u de toets afneemt volgens de in deze handleiding beschreven richtlijnen, krijgt u inzicht in de daadwerkelijke vaardigheid van uw leerlingen en kunt u de resultaten van uw leerlingen op de Eindtoets op een betrouwbare manier gebruiken voor de schoolkeuzeadvisering en de evaluatie van het onderwijs op uw school.

In principe adviseren wij u om alle leerlingen de toets onder dezelfde omstandigheden te laten maken en dus de voorgeschreven afname-instructies te volgen. Dit om te zorgen voor vergelijkbaarheid van de resultaten van de leerlingen. Er kunnen echter omstandigheden zijn die het noodzakelijk maken om aanpassingen te doen of hulpmiddelen toe te staan. Daarbij dient steeds nadrukkelijk de vraag gesteld te worden of de toets nog steeds meet waarvoor die bedoeld is én of de aanpassing niet leidt tot overcompensatie waardoor de leerling bevoordeeld wordt ten opzichte van andere leerlingen. Voor meer informatie leest u de flyer 'Het gebruik van hulpmiddelen en aanpassingen bij toetsen van het Cito Volgsysteem' op onze website.

Tabel 1 Afnameschema Eindtoets Basis en Niveau 2013

Dinsdag 5 februari 2013

Taak in het opgavenboekje Eindtoets	**Aantal opgaven**	**Rubrieken**	**Tijdschema**	**Afnameduur**
Inleiding			8.45 - 9.00 uur	15 minuten
Taal 1	30	Spelling, Begrijpend lezen	9.00 - 9.40 uur	40 minuten
Pauze			9.40 - 9.45 uur	5 minuten
Rekenen 1	20	Rekenen	9.45 - 10.20 uur	35 minuten
Pauze			10.20 - 10.35 uur	15 minuten
Taal 2	20	Schrijven van teksten	10.35 - 11.15 uur	40 minuten
Pauze			11.15 - 11.20 uur	5 minuten
Taak in het opgavenboekje Wereldoriëntatie	**Aantal opgaven**	**Rubrieken**	**Tijdschema**	**Afnameduur**
Wereldoriëntatie 1	30	Natuuronderwijs	11.20 - 12.00 uur	40 minuten
Totaal	**100**			

Woensdag 6 februari 2013

Taak in het opgavenboekje Eindtoets	**Aantal opgaven**	**Rubrieken**	**Tijdschema**	**Afnameduur**
Studievaardigheden 1 **Bronnenboekje**	20	Studieteksten/naslagwerken	9.00 - 9.40 uur	40 minuten
Pauze			9.40 - 9.45 uur	5 minuten
Rekenen 2	20	Rekenen zonder papier	9.45 - 10.20 uur	35 minuten
Pauze			10.20 - 10.35 uur	15 minuten
Studievaardigheden 2 **Bronnenboekje**	20	Tabellen/grafieken/kaarten	10.35 - 11.15 uur	40 minuten
Pauze			11.15 - 11.20 uur	5 minuten
Taak in het opgavenboekje Wereldoriëntatie	**Aantal opgaven**	**Rubrieken**	**Tijdschema**	**Afnameduur**
Wereldoriëntatie 2	30	Aardrijkskunde	11.20 - 12.00 uur	40 minuten
Totaal	**90**			

Donderdag 7 februari 2013

Taak in het opgavenboekje Eindtoets	**Aantal opgaven**	**Rubrieken**	**Tijdschema**	**Afnameduur**
Taal 3	30	Woordenschat, Schrijven van teksten	9.00 - 9.40 uur	40 minuten
Pauze			9.40 - 9.45 uur	5 minuten
Rekenen 3	20	Rekenen	9.45 - 10.20 uur	35 minuten
Pauze			10.20 - 10.35 uur	15 minuten
Taal 4	20	Begrijpend lezen	10.35 - 11.15 uur	40 minuten
Pauze			11.15 - 11.20 uur	5 minuten
Taak in het opgavenboekje Wereldoriëntatie	**Aantal opgaven**	**Rubrieken**	**Tijdschema**	**Afnameduur**
Wereldoriëntatie 3	30	Geschiedenis	11.20 - 12.00 uur	40 minuten
Totaal	**100**			

Aangepaste versie
Het gebruik van de aangepaste versies van de Eindtoets die door Cito verstrekt worden, is uiteraard toegestaan. De standaardscore die is behaald met een aangepaste versie is echter niet zonder meer vergelijkbaar met de standaardscore van een 'gewone' leerling. Aan de school voor voortgezet onderwijs moet dan ook worden meegedeeld dat de leerling een aangepaste versie van de Eindtoets heeft gemaakt.
Naast het gebruik van een aangepaste versie is het ook mogelijk om een leerling die bijvoorbeeld dyslexie heeft extra tijd te geven om de taken af te ronden. Dit is toegestaan omdat de Eindtoets geen 'snelheidstoets' is. De leerkracht bepaalt hoeveel extra tijd. Te denken valt aan 5 tot 10 minuten per taak. Indien er sprake is van een bijzondere afnameconditie, dan adviseren wij u dat ook te melden aan de school voor voortgezet onderwijs.

Hulpmiddelen
Het gebruik van hulpmiddelen tijdens de afname van de Eindtoets is **niet** toegestaan, tenzij anders vermeld (bijvoorbeeld bij de taken Rekenen 1 en Rekenen 3 waarbij het gebruik van uitrekenpapier is toegestaan). Dit betekent dat didactische materialen die normaliter in het lokaal aanwezig zijn (bijvoorbeeld tafelkaarten, wandkaarten, overzichten met betrekking tot (werkwoord)spelling en inhouds- en oppervlaktematen) **niet** mogen worden getoond of gebruikt tijdens de afname van de Eindtoets.
Leerlingen met dyscalculie mogen **geen** zakrekenmachine gebruiken, ook niet als deze bijzondere afnameconditie zou worden doorgegeven aan de school voor voortgezet onderwijs. Dit omdat dit dusdanig veel voordeel zou opleveren ten opzichte van de andere leerlingen, dat de resultaten op de taken Rekenen-Wiskunde volstrekt onvergelijkbaar worden.

Voordat we een opsomming geven van instructies willen we u nadrukkelijk wijzen op de wenselijke aanpak van de overgang van de ene naar de andere taak.

Aanpak overgang van de ene naar de andere taak
In het algemeen is de richttijd om een taak te maken zo ruim dat alle leerlingen de taak binnen de aangegeven tijd kunnen afronden. We raden u dringend aan de afname van een taak niet abrupt af te breken. Ga na of er nog leerlingen bezig zijn en geef deze leerlingen de gelegenheid om de opgave waar ze mee bezig zijn af te maken.
Probeer tijdens de afname na te gaan of de leerlingen hun tijd goed verdelen. Als u de indruk heeft dat dat niet het geval is, adviseer de leerlingen dan eventueel (op een ontspannen en voor de andere leerlingen niet storende wijze) hun tempo iets te verhogen. Als leerlingen blijven 'hangen' op een opgave, adviseer hen dan voorlopig een antwoord te noteren (zie ook de instructies in het opgavenboekje). U hoeft tegen het eind van de aangegeven richttijd geen waarschuwingen te geven als: "Jullie hebben nog 10 minuten." Voor sommige leerlingen kan dit soort mededelingen de spanning onnodig verhogen of storend werken op de concentratie.
Aan het eind van de afnametijd vraagt u de leerlingen die nog niet klaar zijn de opgave waar ze mee bezig zijn af te maken. Dit doet u leerling voor leerling, dus niet klassikaal. Leerlingen die door een calamiteit de afname hebben moeten onderbreken, kunnen de verloren tijd direct na de afname van alle taken van de betreffende toetsdag inhalen. Bespreek nooit een taak als er nog andere taken op een toetsdag moeten worden afgenomen.
Zorg ervoor dat leerlingen die binnen de aangegeven afnametijd klaar zijn de andere leerlingen niet storen! Vraag ze hun boek te gaan lezen.

Afname-instructies Eindtoets
1 Deel aan het begin van iedere toetsdag de materialen uit.
Let op: er zijn Opgavenboekjes Eindtoets Basis en Opgavenboekjes Eindtoets Niveau én een Opgavenboekje Wereldoriëntatie. Wijs de leerlingen er bij de start van de

tweede toetsdag op dat ze bij de taken Studievaardigheden 1 en 2 het Bronnenboekje Basis of Niveau nodig hebben.

2 Bespreek voor de afname de aanwijzingen voor de leerlingen die voorin het opgavenboekje vermeld staan en maak samen met de leerlingen de voorbeeldopgave (alleen de eerste toetsdag).

3 Wijs de leerlingen op de juiste wijze van het aanstrepen van een antwoord: de opgaven mogen **alleen met potlood** aangestreept worden (zie de eerste bladzijde in het opgavenboekje). Zorg ervoor dat het antwoordblad op een harde ondergrond ligt.

4 Wijs de leerlingen erop dat u geen vragen over de opgaven kunt beantwoorden. De leerlingen moeten de taak zelfstandig maken.

5 Wijs de leerlingen erop dat ze alleen aan de taak mogen werken die aan de beurt is.

6 Kondig het begin van de toets letterlijk aan met: “We gaan beginnen. Als je straks helemaal klaar bent met de eerste taak en de tijd is nog niet om, leg dan je antwoordblad onder je opgavenboekje aan de rand van je tafel. Pak vervolgens je leesboek en ga rustig zitten lezen. Stoor de anderen niet! Er mag nu niet meer gepraat worden tot het pauze is.
Kijk nu naar de eerste taak en lees samen met mij wat er boven staat.”

7 Lees bij het begin van elke nieuwe taak de aanwijzingen hardop voor en licht deze zo nodig toe.

8 Geef bij het begin van elke nieuwe taak aan wat de afnameduur van een taak is en geef aan welke materialen (kladpapier, liniaal en dergelijke) de leerlingen bij het maken van de taak mogen gebruiken. Het gebruik van kladpapier is met uitzondering van de taak Rekenen 2 bij alle taken toegestaan. Didactische materialen die normaliter in het lokaal aanwezig zijn (bijvoorbeeld tafelkaarten, wandkaarten, overzichten met betrekking tot (werkwoord)spelling en inhouds- en oppervlaktematen) mogen **niet** zichtbaar zijn tijdens de afname van de Eindtoets.

9 Wijs de leerlingen bij het begin van elke nieuwe taak op de kolom waarin ze de antwoorden op de opgaven in de taak moeten aanstrepen.

10 Ga, als de aangegeven richttijd verstreken is, na of er nog leerlingen bezig zijn. Geef **geen** opdrachten als: leg nu je potlood neer. Geef leerlingen nog even de tijd om de opgave waarmee ze bezig zijn af te maken (zie eerder in deze paragraaf) en laat ze dan stoppen. Zo kunt u een abrupte en spanningsverhogende overgang van de ene naar de andere taak voorkomen.

11 Als alle leerlingen klaar zijn met een taak, laat u hen het opgavenboekje sluiten en het antwoordblad onder het opgavenboekje leggen. Vervolgens geeft u de leerlingen de pauze die in het afnameschema is aangegeven.

12 Haal aan het einde van de toetsdag al het materiaal op. Berg de opgavenboekjes zorgvuldig op.

13 Leg de ingevulde antwoordbladen op volgorde van antwoordbladnummer en doe deze in de retourenveloppe. Bewaar de retourenveloppe zorgvuldig.

3.5 Afwezige leerlingen

Inhalen voor of op de derde toetsdag

Leerlingen die op één of meer van de toetsochtenden niet aanwezig konden zijn, kunnen de gemiste taken eventueel in de middag inhalen. Leerlingen die aan het einde van de derde toetsdag één of meer taken niet gemaakt hebben, kunnen die taken op een later tijdstip (maar wel zo snel mogelijk) inhalen. Houd van een leerling die de toets niet volledig heeft gemaakt alle drie de antwoordbladen op school achter. Stuur de antwoordbladen van de andere leerlingen direct op naar Cito om vertraging bij het inlezen en verwerken te voorkomen.

Inhalen na de derde toetsdag
Er zijn twee mogelijkheden als een leerling de Eindtoets na de derde toetsdag nog niet heeft afgerond:

1 U schrijft de leerling in voor de digitale Eindtoets Basis of de digitale Eindtoets Niveau. Deze digitale edities van de Eindtoets kunnen namelijk ook worden gebruikt als inhaaltoets (zie paragraaf 1.5). U leest hier meer over in de Handleiding Digitale edities Eindtoets 2013 die op Cito Portal staat.
2 Handscoring. Van de leerlingen die (een aantal taken van) de toets pas ruim na de landelijke toetsweek kunnen afmaken en die geen digitale Eindtoets maken, stuurt u **geen** van de antwoordbladen aan Cito retour. Op Cito Portal vindt u vanaf 5 maart 2013 de zogenoemde handscoring. In dit document staan de goede antwoorden op de Eindtoets, de percentielscores en de omzetting van de ruwe score (= aantal goede antwoorden) naar een standaardscore. Met behulp van deze handscoring kunt u zelf de scores van de afwezige leerlingen uitrekenen en invullen op een blanco leerlingrapport. Bij de rapportage ontvangt u een blanco Leerlingrapport. Extra blanco leerlingrapporten kunt u aanvragen bij Cito.
De gegevens van de door u met de hand gescoorde leerling(en) worden uiteraard niet opgenomen in REB omdat Cito deze antwoordbladen niet heeft ingelezen en verwerkt.

Let op: Omdat de Eindtoets Basisonderwijs elk jaar zo in de belangstelling staat, is het mogelijk dat een leerling die op de derde toetsdag nog niet alle taken heeft afgerond, (voor)kennis opdoet van opgaven die in de media worden gepubliceerd (internet, kranten o.i.d). Daarom raden we u aan om, als er te veel tijd zou verstrijken tussen de derde toetsdag en het afronden van de Eindtoets, de leerling **niet** de papieren Eindtoets te laten afmaken maar de leerling op te geven voor de digitale Eindtoets (inhaaltoets).

3.6 Afhandeling

Maak een kopie van de antwoordbladen
Als alle taken zijn afgerond, is het verstandig om van elk antwoordblad een kopie te maken. Bewaar deze kopieën op een veilige plaats. Stuur de originele antwoordbladen naar Cito.

Let op: Cito kan alleen de originele antwoordbladen verwerken. Stuur geen kopieën van de antwoordbladen op.

Verzending van antwoordbladen
Let bij het terugsturen van de antwoordbladen op de onderstaande punten:

1 Stop de originele antwoordbladen per toetsdag in de retourenveloppe. Sluit deze enveloppe goed af.
2 Plak voldoende postzegels op de enveloppe. Onvoldoende gefrankeerde enveloppen of retourenveloppen zonder postzegels worden apart gelegd en pas achteraf verwerkt!
3 Stuur de enveloppe **niet aangetekend** op. Dit kan vertraging veroorzaken bij de verwerking.
4 Bezorg de retourenveloppe na afloop van de derde toetsdag (7 februari) direct bij PostNL.

4 Rapportage

4.1 Algemeen

Standaard
De scoringsservice bestaat standaard uit de volgende onderdelen:
– Leerlingrapport EB2013 (in tweevoud)
– REB2013 (in de week van 5 maart 2013 beschikbaar via Cito Portal)

Op het **Leerlingrapport** rapporteren we de standaardscore en de scores op de hoofdonderdelen Taal, Rekenen-Wiskunde, Studievaardigheden en Wereldoriëntatie.
Per hoofdonderdeel rapporteren we het aantal opgaven, het aantal goed en de percentielscore.
Op het Leerlingrapport is verder de zogenoemde poppetjesgrafiek afgebeeld. Deze geeft grafisch weer wat de betekenis is van de standaardscore voor de keuze van een brugklastype. Bovendien staat in de toelichting boven de poppetjesgrafiek in woorden wat de standaardscore op de Eindtoets zegt over het brugklastype dat het meest in aanmerking komt voor de betreffende leerling.

Met het programma **REB2013** kunt u zelf Schoolrapporten maken op basis van alle mogelijke selecties van leerlingen. Naast Schoolrapporten kunt u met REB ook Leerlingrapporten, Leerlingprofielen (indien u de toets Basisvaardigheden heeft afgenomen) en het Leerlingrapport van de Intelligentietest opvragen.

Wij verzoeken u dringend om op school en eventueel in uw regio afspraken te maken over het verspreiden van de rapportages bij de Eindtoets. Het is bijvoorbeeld belangrijk dat alle leerlingen van eenzelfde school (en hun ouders) op hetzelfde moment over het Leerlingrapport kunnen beschikken. Bovendien is het vanwege de privacygevoeligheid van de informatie niet verstandig om bijvoorbeeld de klassenoverzichten uit REB te verspreiden.

Het **Voorlopig Leerlingrapport EB2013** hebben we in november 2012 toegezonden naar de scholen die dit bij hun inschrijving besteld hadden. Op het Voorlopig Leerlingrapport 2013 geven we de verwachte standaardscore op de EB2013. Deze score wordt in het rapport grafisch vertaald in een poppetjesgrafiek. Boven de grafiek wordt een beknopte toelichting gegeven (zie figuur 1).

Over de rapportage van de digitale Eindtoets Basis en de digitale Eindtoets Niveau, de Intelligentietest en de toets Basisvaardigheden leest u meer in paragraaf 4.4 van dit hoofdstuk.

4.2 Leerlingrapport

U ontvangt voor elke deelnemende leerling een Leerlingrapport in tweevoud. Daarop rapporteren we de standaardscore en per hoofdonderdeel het aantal opgaven, het aantal goed en de percentielscore. De betekenis van de standaardscore geven we grafisch weer in de zogenoemde poppetjesgrafiek. De toelichting op deze grafiek staat er direct boven.

Figuur 3 Afbeelding Leerlingrapport

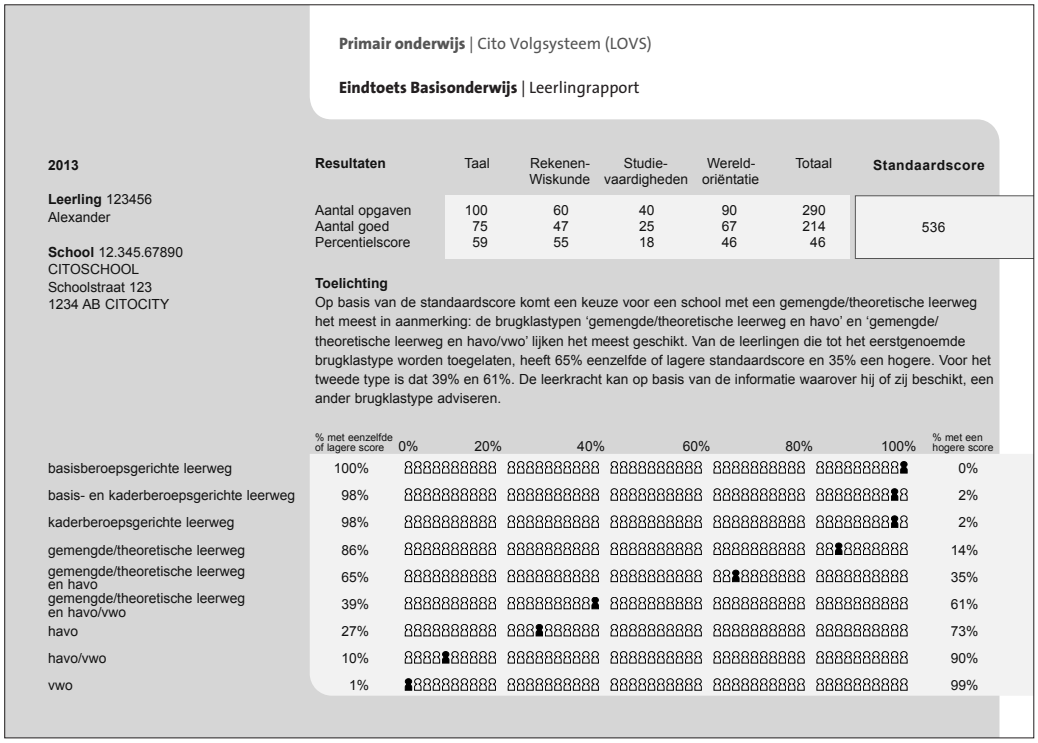

Primair onderwijs | Cito Volgsysteem (LOVS)

Eindtoets Basisonderwijs | Leerlingrapport

2013

Leerling 123456
Alexander

School 12.345.67890
CITOSCHOOL
Schoolstraat 123
1234 AB CITOCITY

Resultaten	Taal	Rekenen-Wiskunde	Studie-vaardigheden	Wereld-oriëntatie	Totaal	**Standaardscore**
Aantal opgaven	100	60	40	90	290	536
Aantal goed	75	47	25	67	214	
Percentielscore	59	55	18	46	46	

Toelichting
Op basis van de standaardscore komt een keuze voor een school met een gemengde/theoretische leerweg het meest in aanmerking: de brugklastypen 'gemengde/theoretische leerweg en havo' en 'gemengde/theoretische leerweg en havo/vwo' lijken het meest geschikt. Van de leerlingen die tot het eerstgenoemde brugklastype worden toegelaten, heeft 65% eenzelfde of lagere standaardscore en 35% een hogere. Voor het tweede type is dat 39% en 61%. De leerkracht kan op basis van de informatie waarover hij of zij beschikt, een ander brugklastype adviseren.

	% met eenzelfde of lagere score	0% 20% 40% 60% 80% 100%	% met een hogere score
basisberoepsgerichte leerweg	100%		0%
basis- en kaderberoepsgerichte leerweg	98%		2%
kaderberoepsgerichte leerweg	98%		2%
gemengde/theoretische leerweg	86%		14%
gemengde/theoretische leerweg en havo	65%		35%
gemengde/theoretische leerweg en havo/vwo	39%		61%
havo	27%		73%
havo/vwo	10%		90%
vwo	1%		99%

Aantal opgaven
In de rij *Aantal opgaven* staat hoeveel opgaven er tot het betreffende onderdeel behoren, gevolgd door het totaal aantal opgaven.

Aantal goed
In de rij *Aantal goed* staat per onderdeel hoeveel opgaven de leerling goed heeft beantwoord, gevolgd door het totaal aantal goed beantwoorde vragen.

Percentielscore
De *Percentielscore* geeft aan welk percentage leerlingen landelijk gezien een even hoog of lager Aantal goed heeft behaald, per onderdeel en in totaal.

Voorbeeld
In de afbeelding van het Leerlingrapport ziet u dat bij Taal een Aantal goed van 75 overeenkomt met een percentielscore van 59. Dat betekent dat 59% van de kinderen een Aantal goed van 75 of minder heeft gehaald. 41% van de kinderen heeft dus 76 of meer vragen goed beantwoord.

NB. De hier als voorbeeld gegeven percentielscores kunnen iets afwijken van de percentielscores in de 'echte' rapportage.

Op het Leerlingrapport van de Eindtoets Niveau staan vertaalde scores; dat wil zeggen dat de scores van een leerling op de Eindtoets Niveau omgerekend zijn naar scores op de Eindtoets Basis (dus de scores die de leerling zou hebben behaald als hij of zij de Eindtoets Basis had gemaakt).
Achter 'Aantal goed' en 'Percentielscore' staat achter de streep ook het daadwerkelijke behaalde aantal goed en de bijbehorende percentielscore op de Eindtoets Niveau.

Standaardscore
De standaardscore is een omzetting van het totaal aantal goed op de onderdelen Taal, Rekenen-Wiskunde en Studievaardigheden. Door het werken met standaardscores zijn we in staat de scores van jaar tot jaar te vergelijken, ondanks verschillen in moeilijkheid tussen de diverse jaargangen van de Eindtoets. Het onderdeel Wereldoriëntatie telt niet mee in de berekening van de standaardscore.

Toelichting
In de toelichting boven de poppetjesgrafiek staat in woorden wat de standaardscore op de Eindtoets zegt over het brugklastype dat het meest in aanmerking komt voor de betreffende leerling.

Poppetjesgrafiek: grafische weergave van de betekenis van de standaardscore
In de poppetjesgrafiek geven we weer welke positie een leerling zou innemen tussen zijn of haar medeleerlingen in de verschillende brugklastypen. Voor geen enkel kind is het plezierig om in een brugklastype terecht te komen dat eigenlijk te moeilijk of juist te makkelijk is. Staat het zwarte poppetje bij een brugklastype in het linkerblokje (0% tot 20%), dan moet u ervan uitgaan dat dat type onderwijs wel eens erg moeilijk zou kunnen zijn. Staat het zwarte poppetje in de rechterkolom (80% tot 100%), dan zou dat brugklastype wel eens erg gemakkelijk kunnen zijn.

Voorbeeld
In de afbeelding van het Leerlingrapport (figuur 3) ziet u dat 65% van de leerlingen in het brugklastype ‘gemengde/theoretische leerweg en havo’ een standaardscore heeft van 536 of lager, en 35% een hogere standaardscore dan 536. Voor het brugklastype gemengde/theoretische leerweg en havo/vwo’ is dit respectievelijk 39% en 61%. In beide brugklastypen behoort de leerling tot de middenmoot.
De kans op overschatting van de mogelijkheden van de leerling lijkt bij plaatsing in het brugklastype ‘havo’ tamelijk groot: slechts 27% van de leerlingen heeft een score van 536 of lager. Aan de andere kant zou er wel eens van onderschatting sprake kunnen zijn bij plaatsing in het brugklastype ‘gemengde/theoretische leerweg’: daar heeft 86% van de leerlingen een lagere standaardscore dan 536.

Het vrij brede brugklastype ‘gemengde/theoretische leerweg en havo/vwo’ komt niet op alle VO-scholen voor. In dat geval kan het schooltype als leidraad worden genomen.
Voor meer informatie zie ook de brochure Interpretatie van het Leerlingrapport die op Cito Portal staat.

Let op: de gegevens op het Leerlingrapport zijn een belangrijke onafhankelijke bron van informatie. Vergelijk uw eigen advies met de richting die de standaardscore aangeeft en ga na waardoor eventuele discrepanties verklaard kunnen worden. De combinatie van gegevens is uiteindelijk doorslaggevend voor de keuze van het best passende vervolg!

Wat u nog meer moet weten over het Leerlingrapport
Het is mogelijk dat een leerling op het Leerlingrapport een extreme score behaalt. Bijvoorbeeld een percentiel van 0 op het onderdeel Rekenen-Wiskunde.
Daar kunnen allerlei redenen aan ten grondslag liggen, bijvoorbeeld de leerling heeft het onderdeel Rekenen-Wiskunde niet gemaakt of de leerling heeft dyscalculie en mocht geen rekenmachine gebruiken bij het maken van de opgaven.

Bij Cito gaat er geen bel rinkelen als een leerling zo'n extreme score heeft behaald. De controleprocedures bij Cito zijn gericht op het opsporen van mogelijke fouten bij de berekeningen. Als de score conform het patroon van de aanstrepingen op de ingelezen antwoordbladen is, wordt het Leerlingrapport geprint. Met andere woorden: Cito controleert of het percentiel juist wordt berekend, niet of er discrepanties zijn tussen de (correct) berekende percentielen. Cito controleert geen individuele leerlingrapporten op bijzonderheden.

De leerkracht weet echter wél hoe de leerling de toets heeft gemaakt en of er sprake was van bijzondere omstandigheden. Zo'n extreme score valt de leerkracht direct op. Misschien is de score van de leerling conform de verwachting van de leerkracht. Of toch niet? Dan is het altijd raadzaam om contact met Cito op te nemen.

De Eindtoets Basisonderwijs is een algemene leervorderingentoets die bij zeer veel leerlingen wordt afgenomen. Bij de meeste leerlingen doet de toets recht aan hun vaardigheden en capaciteiten, maar voor sommige leerlingen geldt dat niet.
Zij kunnen beter (ook) op een andere manier laten zien wat ze kunnen, bijvoorbeeld via een intelligentietest en/of een leerlingvolgsysteem.

Figuur 4 Afbeelding Schoolrapport schoolgroep (verkleind)

Primair onderwijs | Cito Volgsysteem (LOVS)

Eindtoets Basisonderwijs | Schoolrapport schoolgroep

Jaar 2013
School 99998
Citoschool
Schoolweg 123
1234 AB Cito City

	Aantal leerlingen	Schoolgroep	Ondergrens schoolgroep	Gem. van de schoolgroep	Bovengrens schoolgroep
2013:	75 van 75	8	534,0	536,0	538,0
2012	76 van 76	8	534,0	536,0	538,0

Standaardscores	Aantal opgaven	Ongecorrigeerde st. score	-2	-1	0	+1	+2
EB 2013	200	536,0			x		
EB 2012	200	536,7			x		

zeker weten

De waarden in dit voorbeeld kunnen afwijken van de waarden in de 'echte' rapportage.

4.3 Schoolrapporten

Met het **programma REB2013** kunt u de volgende Schoolrapporten maken:

1 Schoolrapport zonder correctie
2 Schoolrapport schoolgroep
3 Schoolrapport met correctie LG
4 Schoolrapport met correctie LG en BL

Deze vier schoolrapporten verschillen in de manier waarop rekening gehouden wordt met kenmerken van uw school of van uw leerlingen.

1 In het Schoolrapport zonder correctie worden de gemiddelden[2] van uw school vergeleken met de gemiddelden van alle deelnemende scholen. Hierbij wordt geen rekening gehouden met de kenmerken van uw school en van uw leerlingen.
2 In het Schoolrapport schoolgroep wordt de ongecorrigeerde gemiddelde standaardscore van uw school vergeleken met de schoolgroep waartoe uw school behoort. De ongecorrigeerde gemiddelde standaardscore van uw school wordt dan vergeleken met het gemiddelde van de schoolgroep, zowel in aantallen goed als in een grafische weergave. De schoolgroep van uw school is een vast gegeven, gebaseerd op het percentage gewichtenleerlingen
3 In het Schoolrapport correctie LG (LeerlingGewicht) wordt een schatting gegeven van de gemiddelden van uw school indien deze qua schoolgrootte en percentage gewichtenleerlingen niet zou afwijken van de gemiddelde school.
4 In het Schoolrapport correctie LG en BL (LeerlingGewicht en Begrijpend Lezen) wordt een schatting gegeven van de gemiddelden van uw school indien deze qua schoolgrootte, percentage gewichtenleerlingen en de score op Begrijpend lezen[3] niet zou afwijken van de gemiddelde school.

Met REB2013 kunt u de Schoolrapporten maken op basis van de gegevens van al uw leerlingen, maar ook voor specifieke door uzelf samen te stellen leerlinggroepen. In dit laatste geval selecteert u alleen de gewenste leerlingen en maakt u het rapport voor de gekozen selectie. Meer hierover leest u in de toelichting bij REB op onze website of in de handleiding bij REB onder de helpfunctie van het programma in Cito Portal.

---

2 Met gemiddelden wordt hier telkens bedoeld: de gemiddelde standaardscore en de gemiddelde score op de verschillende hoofdonderdelen (bijvoorbeeld Taal) en opgavenrubrieken (bijvoorbeeld Schrijven) die deel uitmaken van de Eindtoets Basisonderwijs. De landelijke gemiddelden op de Eindtoets (corresponderend met de 0 in de grafische weergave van de schoolrapporten) worden gepubliceerd in de Toelichting op de schoolrapporten. Dit document is gelijktijdig met REB beschikbaar op Cito Portal.

3 Kinderen die intelligenter zijn, behalen bij dezelfde onderwijsinspanning hogere scores dan kinderen die meer moeite hebben met leren. Het zou het mooiste zijn als we voor de correctie op intelligentie over een directe meting van de intelligentie konden beschikken. Praktisch is dat echter niet haalbaar: alle leerlingen zouden moeten worden getest op hun intelligentie. Daarom gebruiken we de scores van uw leerlingen op het onderdeel Begrijpend lezen van de Eindtoets als indicator voor hun intelligentie. Over het algemeen zijn deskundigen het er namelijk over eens dat begrijpend lezen de vaardigheid is die het minst door het onderwijs beïnvloed wordt. Dit wil echter niet zeggen dat onderwijs totaal geen invloed heeft op het aanleren van deze vaardigheid.

Indeling schoolrapporten
Ieder schoolrapport bestaat uit twee delen. In het bovenste deel staat het jaar (of voorgaande jaren als uw school in die jaren aan de Eindtoets heeft deelgenomen), het aantal leerlingen waarop het schoolrapport is gebaseerd in een jaar (of jaren), de (gecorrigeerde) gemiddelde standaardscores van uw school per jaar, de landelijke gemiddelde (gecorrigeerde) scores per jaar en uw schoolgroep. Bij het Schoolrapport schoolgroep staan voor twee jaren (2013 en 2012) de scores vermeld omdat dit rapport pas in 2012 werd geïntroduceerd.

De gemiddelde standaardscore is de omzetting van het gemiddelde totaal aantal goed op de onderdelen Taal, Rekenen-Wiskunde en Studievaardigheden. De standaardscores liggen op een schaal waarnaar de 'aantallen goed' op de verschillende jaargangen van de Eindtoets te vertalen zijn. Door de standaardscoreschaal kunnen we de scores op de Eindtoets van jaar tot jaar vergelijken ondanks verschillen in moeilijkheid tussen de verschillende jaargangen van de Eindtoets.

In het onderste deel van de rapporten (zie het voorbeeld in figuur 5 op pagina 31) staan de (gecorrigeerde) gemiddelden op de afzonderlijke onderdelen van de Eindtoets Basisonderwijs. Het betreft de gemiddelde score op de hoofdonderdelen (bijvoorbeeld Taal) en op de genummerde opgavenrubrieken die binnen die hoofdonderdelen onderscheiden worden (bijvoorbeeld 1. Schrijven). De score op een hoofdonderdeel is een optelling van de scores op de opgavenrubrieken die eronder staan.

In het gekleurde (of grijze, afhankelijk van uw printer) deel van het rapport ziet u vier kolommen en een grafische weergave van de score per onderdeel. In de eerste kolom staat het aantal opgaven waaruit het betreffende onderdeel bestaat. In de derde kolom staat het gemiddelde aantal goed gemaakte opgaven op dat onderdeel. In de schoolrapporten met correctie betreft dit het verwachte aantal goed gemaakte opgaven na correctie, ofwel het gecorrigeerde gemiddelde. Alleen in de schoolrapporten met correctie zijn de tweede en vierde kolom gevuld. In deze kolommen staan de onder- en bovengrens van het 90%-betrouwbaarheidsinterval rondom het gecorrigeerde gemiddelde. Over dit betrouwbaarheidsinterval leest u meer onder het kopje 'Betrouwbaarheidsinterval rondom een gecorrigeerd gemiddelde'.

Interpretatie grafische weergave (gebied onder -2 … -1 … 0 … +1 … +2)
De (gecorrigeerde) gemiddelde score van uw school wordt, voor wat betreft de standaardscores en de hoofdonderdelen, grafisch weergegeven als een kruisje X in een balk. Boven de grafische weergave staan de cijfers: -2, -1, 0, +1 en +2.
Deze cijfers betekenen:

- 0 is het landelijk gemiddelde; de helft van de scholen scoort boven het landelijk gemiddelde, de andere helft eronder.
- Twee van de drie scholen scoren tussen -1 en +1.
- Bijna alle scholen (95%) scoren tussen -2 en +2.

In het midden van de grafische weergave loopt de nullijn (de verticale stippellijn onder '0'), dit is het landelijk gemiddelde. Elk kruisje rechts van de nullijn is een bovengemiddelde score, elk kruisje links van de nullijn is een score onder het gemiddelde.

Soms staat een kruisje X precies op de 0-lijn, dan is de gemiddelde (gecorrigeerde) score gelijk aan het landelijk gemiddelde. Soms lopen er ook korte horizontale stippellijntjes links of rechts van het kruisje. De stippellijnen die in een balk staan (de balken van de Standaardscores, Taal, Rekenen-Wiskunde, Studievaardigheden, Wereldoriëntatie en Totaalscores) geven de afstand aan tot het landelijk gemiddelde.
Hoe langer de horizontale stippellijn, hoe meer de (gecorrigeerde) gemiddelde score van uw school afwijkt van het landelijk gemiddelde en hoe uitzonderlijker de score van uw school.

Bij de rubrieken heeft de horizontale stippellijn een andere functie. Deze stippellijnen staan niet in, maar onder een balk bij de afzonderlijke rubrieken van Taal, Rekenen-Wiskunde, Studievaardigheden en Wereldoriëntatie. Deze stippellijntjes lopen van een X naar een klein zwart vierkantje, bijvoorbeeld: X--- . U ziet dat deze vierkantjes steeds recht onder het kruisje in de balk staan. Dat is niet toevallig: de vierkantjes geven de plaats aan van de gemiddelde score van uw school op het hoofdonderdeel. De horizontale stippellijn tussen een X en een zwart vierkantje staat voor de afstand tussen het gemiddeld aantal goed op de rubriek en het gemiddeld aantal goed op het hoofdonderdeel.
Let op: de 'optelsom' van de lengtes en posities van de stippellijntjes onder een balk komt niet altijd precies op het kruisje van een hoofdonderdeel uit. Dit heeft te maken met de weging van de opgaven: niet alle opgaven tellen even zwaar mee.

Interpretatie Schoolrapporten
1 Schoolrapport zonder correctie
In het Schoolrapport zonder correctie worden de gemiddelden van uw school vergeleken met de gemiddelden van alle scholen. Hierbij wordt geen rekening gehouden met de kenmerken van uw school en uw leerlingen.

Hoe interpreteert u uw Schoolrapport zonder correctie?
Vergelijk uw gemiddelde met het landelijk gemiddelde (= gemiddelde van alle scholen).

2 Schoolrapport schoolgroep
Op het Schoolrapport schoolgroep wordt de schoolgroep en de ongecorrigeerde gemiddelde standaardscore van uw school vermeld voor de jaren 2013 en 2012.
De ongecorrigeerde gemiddelde standaardscore is dezelfde ongecorrigeerde gemiddelde standaardscore als op het Schoolrapport zonder correctie.
Op basis van het percentage gewichtenleerlingen van uw school is uw school ingedeeld in een schoolgroep. Hoe groter het percentage gewichtenleerlingen op uw school hoe hoger uw schoolgroep.
De schoolgroep van uw school is een vast gegeven, gebaseerd op het percentage gewichtenleerlingen zoals bekend bij DUO. Het aan- of uitvinken van gewichtenleerlingen in REB heeft geen invloed op uw schoolgroep.

Hoe interpreteert u uw Schoolrapport schoolgroep?
In de rechterbovenhoek staat naast de schoolgroep de onder- en bovengrens en het gemiddelde van de betreffende schoolgroep vermeld. Indien uw ongecorrigeerde gemiddelde standaardscore op de ondergrens of tussen de onder- en bovengrens van uw schoolgroep valt, dan scoort uw school conform de verwachting op basis van het percentage gewichtenleerlingen. Indien uw ongecorrigeerde gemiddelde standaardscore onder de ondergrens van uw schoolgroep valt, dan scoort uw school onder de verwachting op basis van het percentage gewichten leerlingen. Een schoolscore op of boven de bovengrens van uw schoolgroep, betekent dat uw school boven de verwachting op basis van het percentage gewichtenleerlingen heeft gescoord.

3 Schoolrapport correctie LG
In het Schoolrapport correctie LG (LeerlingGewicht) wordt een schatting gegeven van de gemiddelden van uw school indien deze qua schoolgrootte en het percentage gewichtenleerlingen niet zou afwijken van de gemiddelde school. Cito ontvangt van DUO gegevens over het aantal gewichtenleerlingen op uw school.

Hoe interpreteert u uw Schoolrapport correctie LG?
Scholen met veel gewichtenleerlingen hebben vaak een relatief lage score. Zij hebben 'nadeel' van het grote aantal gewichtenleerlingen; hun lage score wordt niet veroorzaakt doordat ze mogelijk minder goed onderwijs hebben gegeven maar door de sociaal-culturele achtergrond van de leerlingen. Bij scholen met veel gewichtenleerlingen is de gecorrigeerde gemiddelde standaardscore dan ook vaak hoger dan de ongecorrigeerde

gemiddelde standaardscore. Bij scholen met weinig gewichtenleerlingen is dat net andersom. Hun gecorrigeerde gemiddelde standaardscore wordt naar beneden bijgesteld, omdat de school 'voordeel' heeft van het feit dat de meeste leerlingen een gewicht van 0.0 (geen gewicht) hebben.

Een andere factor waar rekening mee wordt gehouden is het aantal leerlingen waarop de gemiddelde standaardscore is gebaseerd. In het Schoolrapport correctie LG (zie figuur 5) staat boven de horizontale lijn ook de ongecorrigeerde gemiddelde standaardscore van de school vermeld.

4 Schoolrapport correctie LG en BL
In het Schoolrapport correctie LG en BL (LeerlingGewicht en Begrijpend Lezen) wordt een schatting gegeven van de gemiddelden van uw school indien deze qua schoolgrootte, het percentage gewichtenleerlingen en de score op Begrijpend lezen niet zou afwijken van de gemiddelde school. De score op Begrijpend lezen wordt gebruikt als een indicator voor de intelligentie van de leerlingen.

Hoe interpreteert u uw Schoolrapport correctie LG en BL?
Leerlingen die intelligenter zijn, behalen bij dezelfde onderwijsinspanning hogere scores dan leerlingen die meer moeite hebben met leren. Als uw leerlingen een hoge score behalen op het onderdeel Begrijpend lezen (zie daarvoor de gemiddelde score op Begrijpend lezen op het Schoolrapport zonder correctie) dan wordt in het Schoolrapport correctie LG en BL de gemiddelde gecorrigeerde standaardscore naar beneden bijgesteld. Halen de leerlingen een lage score op het onderdeel Begrijpend lezen, dan wordt de gemiddelde gecorrigeerde standaardscore naar boven bijgesteld. Zo krijgt u een beeld van de onderwijsopbrengst van uw school als uw leerlingen meer of minder intelligent zouden zijn.

Betrouwbaarheidsinterval rondom een gecorrigeerd gemiddelde
Elke schatting heeft een bepaalde mate van onzekerheid. Daarom spreken we ook wel van verwachte gemiddelden als we het over de gecorrigeerde gemiddelden hebben.

Om de onzekerheid aan te geven, rapporteren we in de tweede en vierde kolom de ondergrens en de bovengrens van het 90% betrouwbaarheidsinterval en dit wordt ook grafisch weergegeven met een donkergrijze balk. Grofweg kan gezegd worden dat een school gemiddeld presteert als de nullijn binnen de donkergrijze balk ligt. Een school scoort bovengemiddeld als de donkergrijze balk rechts van de nullijn ligt en ondergemiddeld als de donkergrijze balk links van de nullijn ligt.

Een belangrijke factor die meetelt in de nauwkeurigheid van de schatting is het aantal leerlingen waarop het schoolrapport is gebaseerd. Bij een kleine groep leerlingen kan een enkele leerling met een extreem hoge of lage score een grote invloed hebben op de gemiddelde score van uw school. Bij grotere groepen leerlingen vallen extreem hoge en lage scores makkelijker tegen elkaar weg. Het gemiddelde van grotere groepen leerlingen geeft daarom beter en nauwkeuriger de prestaties van uw school weer dan het gemiddelde van een kleine groep leerlingen. Met andere woorden: hoe groter het aantal leerlingen, hoe nauwkeuriger de schatting. Een schoolrapport gebaseerd op minder dan 10 leerlingen geeft geen betrouwbare schatting, omdat de scores van individuele leerlingen een te grote invloed op het gemiddelde hebben.

Voorbeeld: In het Schoolrapport correctie LG in figuur 5 is te zien dat deze school na correctie voor leerlinggewicht niet uitzonderlijk heeft gepresteerd op zowel de totale Eindtoets (de gecorrigeerde gemiddelde standaardscore) als op de hoofdonderdelen, met uitzondering van Rekenen-Wiskunde en Wereldoriëntatie. Op deze onderdelen scoort de school duidelijk onder het gemiddelde.

Tot slot

Ook na de hierboven genoemde correcties bestaan er nog verschillen tussen scholen. Het is dus niet mogelijk snelle en gemakkelijke conclusies te trekken over de kwaliteit van het onderwijs op basis van de Eindtoets. Wellicht zijn er meer factoren die van invloed zijn op de gemiddelde gecorrigeerde scores van uw school. De gemiddelde gecorrigeerde scores moeten dan ook in de eerste plaats worden gebruikt in het kader van schoolzelfevaluatie.

Figuur 5 Schoolrapport correctie LG

Primair onderwijs | Cito Volgsysteem (LOVS)

Eindtoets Basisonderwijs | Schoolrapport correctie LG

Jaar 2012
School 99998
Citoschool
Schoolweg 123
1234 AB Cito City
Printdatum

		Schoolscores		Landelijke gemiddelden	
	Aantal leerlingen	Ongecorrigeer-de st. score	Gecorrigeerde st. score LG	Zonder correctie	Correctie LG
2012:	76 van 76	536,7	535,8	535,1	535,3
2011:	47 van 47	536,2	535,3	535,1	535,3
2010:	47 van 47	530,3	530,2	534,9	535,2

Instroomcorrectie voor leerlinggewicht (LG)

Standaardscores	Aantal opgaven	Onder-grens	Gecorrigeerde st. score	Boven-grens
EB 2012	200	534,3	535,8	537,3
EB 2011	200	533,4	535,3	537,2
EB 2010	200	528,3	530,2	532,1

	Aantal opgaven	Onder-grens	Gecorrigeerd aantal goed	Boven-grens
Taal	**100**	**72,1**	**74,2**	**76,3**
1. Schrijven	30	24,1	24,8	25,5
2. Spelling van werkwoorden	10	6,5	6,9	7,2
3. Spelling van niet-werkwoorden	10	6,7	7,0	7,3
4. Begrijpend lezen	30	20,8	21,5	22,2
5. Woordenschat	20	13,4	13,9	14,5
Rekenen-Wiskunde	**60**	**39,7**	**41,5**	**43,2**
6. Getallen en bewerkingen	25	16,8	17,6	18,4
7. Verhoudingen,breuken,procenten	20	13,6	14,3	15,0
8. Meten, meetkunde, tijd en geld	15	9,1	9,6	10,1
Studievaardigheden	**40**	**29,0**	**29,9**	**30,8**
9. Hanteren van studieteksten	10	7,7	8,0	8,3
10. Hanteren van informatiebronnen	10	6,9	7,2	7,4
11. Kaartlezen	10	6,6	6,9	7,3
12. Schema's, tabellen en grafieken	10	7,5	7,8	8,1
Wereldoriëntatie	**90**	**62,6**	**64,6**	**66,5**
13. Aardrijkskunde	30	20,6	21,3	22,0
14. Geschiedenis	30	21,4	22,2	23,0
15. Natuuronderwijs	30	20,4	21,1	21,8
Totaalscores				
Taal	100	72,1	74,2	76,3
Rekenen-Wiskunde	60	39,7	41,5	43,2
Studievaardigheden	40	29,0	29,9	30,8
Wereldoriëntatie	90	62,6	64,6	66,5
Totaal incl. WO	290	206,0	211,6	217,3
Totaal excl. WO	200	141,2	145,5	149,8

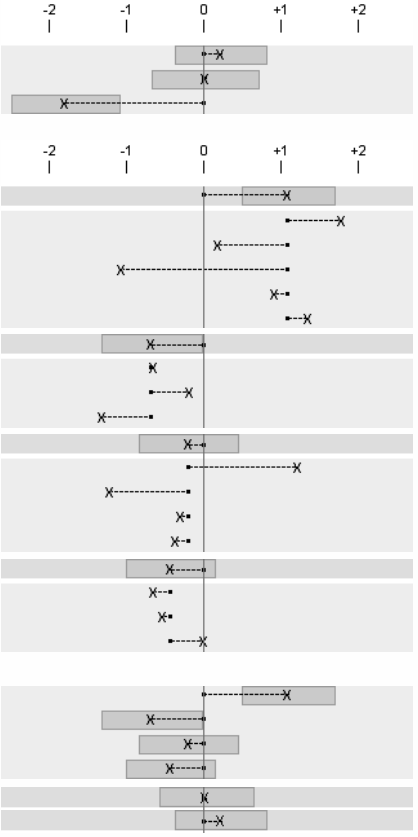

zeker weten

De waarden in dit voorbeeld kunnen afwijken van de waarden in de 'echte' rapportage.

4.4 Rapportage digitale Eindtoets (Basis en Niveau), Intelligentietest en toets Basisvaardigheden

Digitale Eindtoets Basis en digitale Eindtoets Niveau
Alleen als uw leerlingen alle negen taken van de digitale Eindtoets Basis of digitale Eindtoets Niveau hebben afgerond, kan Cito een Leerlingrapport maken.
Dit Leerlingrapport heeft dezelfde vorm als het Leerlingrapport bij de papieren Eindtoetsen.

Afhankelijk van de datum waarop uw school de toets heeft afgerond, ontvangt u van ons het volgende:

- digitale Eindtoets(en) afgerond vóór 20 februari 2013: in de loop van de week van 25 februari kunt u op Cito Portal de standaardscore van uw leerlingen bekijken. In de week van 4 maart ontvangt u van ons de definitieve Leerlingrapporten.
- digitale Eindtoets(en) afgerond op of na 20 februari 2013: in de week van 4 maart kunt u op Cito Portal de standaardscore van uw leerlingen bekijken en ontvangt u van ons de definitieve Leerlingrapporten.
- Wanneer u de toets afrondt na 4 maart 2013 ontvangt u van ons binnen vijf werkdagen de definitieve Leerlingrapporten. De standaardscores kunt u binnen drie werkdagen bekijken op Cito Portal.

Pas als alle leerlingen van uw school alle taken van de digitale Eindtoets Basis of digitale Eindtoets Niveau hebben afgerond, kan Cito de Schoolrapportages voor uw school aanmaken.

Intelligentietest
Als u de antwoordbladen van de Intelligentietest voor 8 februari 2013 instuurt, volgt de rapportage gelijk met de rapportage van de Eindtoets 2013. Als u de antwoordbladen na 8 februari 2013 instuurt, geldt een verwerkingstijd van twee weken. Tot medio april 2013 kunt u antwoordbladen van de Intelligentietest opsturen.

Toets Basisvaardigheden
Scholen die de toets Basisvaardigheden deel 1 vóór 1 februari 2013 hebben afgenomen en de antwoordbladen hebben opgestuurd, ontvangen de rapportage in week 11, de week vanaf 11 maart. Als u de toets na 1 februari 2013 hebt afgenomen, dan wordt de rapportage tussen 18 maart en 14 april uitgeleverd.

Bronvermelding opgavenboekjes

Opgavenboekjes Eindtoets 2013

Illustraties bij taken Taal	Adri Smit, Zaandam
Illustraties bij taken Rekenen-Wiskunde	Adri Smit, Zaandam

Bronnen Eindtoets Basis

Taal 1: Autopeuter	De Volkskrant De Persgroep Nederland 1997
Taal 1: Ik ben de jongen	www.edwardvandevendel.comDreamHC/ Page44.html Edward van de Vendel 2009
Taal 4: Vliegtuig besturen is een eitje	Parool Martine de Vente De Persgroep Nederland 2010
Taal 4: Zingen, dansen en acteren in je eigen musical!	ZO Nieuws Stadsdeel AmsterdamZuidoost,Amsterdam, Jaargang 2, nr. 3 2010
Taal 4: Een roze olifantje in de zon	weblogs3.nrc.nl/kleine wetenschap/-2009/03/28/een-roze- olifantje-in-de-zon/ Margriet van der Heijden PCM Uitgevers NV/NRC Handelsblad BV 2009

Bronnen Eindtoets Niveau

Taal 1: Autopeuter	De Volkskrant De Persgroep Nederland 1997
Taal 1: Ik ben de jongen	www.edwardvandevendel.com/ DreamHC/Page44.html Edward van de Vendel 2009
Taal 4: Met een korreltje zout	De wereld op zak Dominique Joly Zwijsen, Tilburg 1991
Taal 4: De balpen	Nationale Kidskrant KidsCom BV, Amsterdam, Jaargang 10 nummer 8 2010
Taal 4: Flappie	http://moppen.nl/?mopid=3328 Vincent en Dirk
Taal 4: Liefde	Kinderboekenmolen 2010/2011, 37e jaargang nr 65 Stichting CPNB, Amsterdam 2010

Opgavenboekje Wereldoriëntatie 2013-2015

Taak Wereldoriëntatie 1

Biologische appelmoes	ruudmaaz.nl
Onderzoekers	Jorine van Marrewijk, Veghel
Brandende kaars in een theelichtje	Gert Olthof, Persingen
Werken aan de Citotoets	Gert Olthof, Persingen
Territoriumgedrag van de meerkoet	onbekend
Schotse Hooglander	Jorine van Marrewijk, Veghel
Bloembollenvelden	Gert Olthof, Persingen

Oorworm	onbekend
Herfstbladeren	Jorine van Marrewijk, Veghel
Lieveheersbeestje	Clipart
Dagpauwoog	onbekend
Trapeze	onbekend
Tunnel onder de weg door	Gert Olthof, Persingen
Wortelstelsel	Cito
Onderkant van de hoed	Gert Olthof, Persingen
Volkorenbrood	Gert Olthof, Persingen
Solderen	Jorine van Marrewijk, Veghel
Onweer	Clipart
Vogelexcursie op de dijk	Gert Olthof, Persingen
Regenboog	Jorine van Marrewijk, Veghel
Onderzoek met bonen	Jorine van Marrewijk, Veghel
Kerstmobiel	Jorine van Marrewijk, Veghel
Ski's insmeren	onbekend
Magneetkracht	Cito
Springen	onbekend
Raceautootje	Gert Olthof, Persingen
Aangetaste bomen	Gert Olthof, Persingen
Poppetje op wielen	Margreet Nauta, Utrecht
Bonenplant in een doolhof	Jorine van Marrewijk, Veghel

Taak Wereldoriëntatie 2

Veerboot	Flickr, Johan Wieland
Luchtfoto	Roger Baltus
Windmolens in Flevoland	Flickr, Sycamore Flynt
Het hele jaar aardbeien	Clipart
Duinen	Flickr, David van der Mark
Spoorkaart	Bosatlas, Noordhoffuitgevers
IJmuiden	scheepvaartnieuws.nl
Winkel in de stad	Roger Baltus
Vluchtelingen uit Irak	UvA-Kaartenmakers, Amsterdam
De Rijn	UvA-Kaartenmakers, Amsterdam
Deel van de kaart van Europa	Bosatlas scan, bewerking Cito
Begin van een rivier	Disemtis-sedrun.ch
Rivier in Malaga	Flickr, Karel Koliš
Een nieuwe woonplaats	UvA-Kaartenmakers, Amsterdam
Vliegende dokters	Flickr, Kenny Lee
De wereldreis van Mireille	UvA-Kaartenmakers, Amsterdam
Chimborazo	Flickr, Bolivar Rogas
Grens Mexico en Verenigde Staten	Flickr, Omar Bárcena
Wegwijzer in Zuid-Amerika	Flickr, Radio Nederland Wereldomroep
Wereldnatuurfonds	WNF
Kaart uit Chili	onbekend
Groenland	Clipart
Tokio	Flickr, Louis Villa
Sterren	NASA

Taak Wereldoriëntatie 3

Willem Barentsz	onbekend
Johannes Gutenberg	Zaberns Kunstkalender
Een ansichtkaart	UvA-Kaartenmakers, Amsterdam
Een ansichtfoto	Flickr, Veles
Prehistorisch graf aardewerk	Collectiegelderland.nl
Prehistorisch graf glas	Thuisinbrabant.nl

Prehistorisch graf munt	Gerstenberg Verlag 1997
Prehistorisch graf sikkel	leermiddel.digischool.nl
Computer	Flickr, Michael Surran
Radio's	Charles Breijer, Nederlands fotomuseum
Deventer	straatkaart.nl, John Zuidema
Hunebed	Cito
Arnhem	Gelders Archief
Uitkering	Cito
De scheepsjongens van Bontekoe	Cinekid.nl
Wilhelmus	Cito
Bericht	mediatheek.thinkquest.nl
Thorbecke	Publiek domein
Bunkers langs de kust	Henk Botter
Uit de krant	Cito
Uit het werkstuk van Dev	Leonora Enking

Cito heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Indien er 'onbekend' vermeld staat, is het ons helaas niet gelukt de rechthebbende te achterhalen. Indien iemand meent als rechthebbende in aanmerking te komen, kan hij of zij zich wenden tot Cito.

Primair onderwijs

Cito Volgsysteem

Handleiding 2013

Eindtoets Basisonderwijs

Groep 8

Cito
Amsterdamseweg 13
Postbus 1034
6801 MG Arnhem
T (026) 352 11 11
F (026) 352 13 56
www.cito.nl

Klantenservice
T (026) 352 11 11
F (026) 352 11 35
klantenservice@cito.nl

Artikelnummer: 60991
Fotografie: Ron Steemers

FSC www.fsc.org
MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C015420